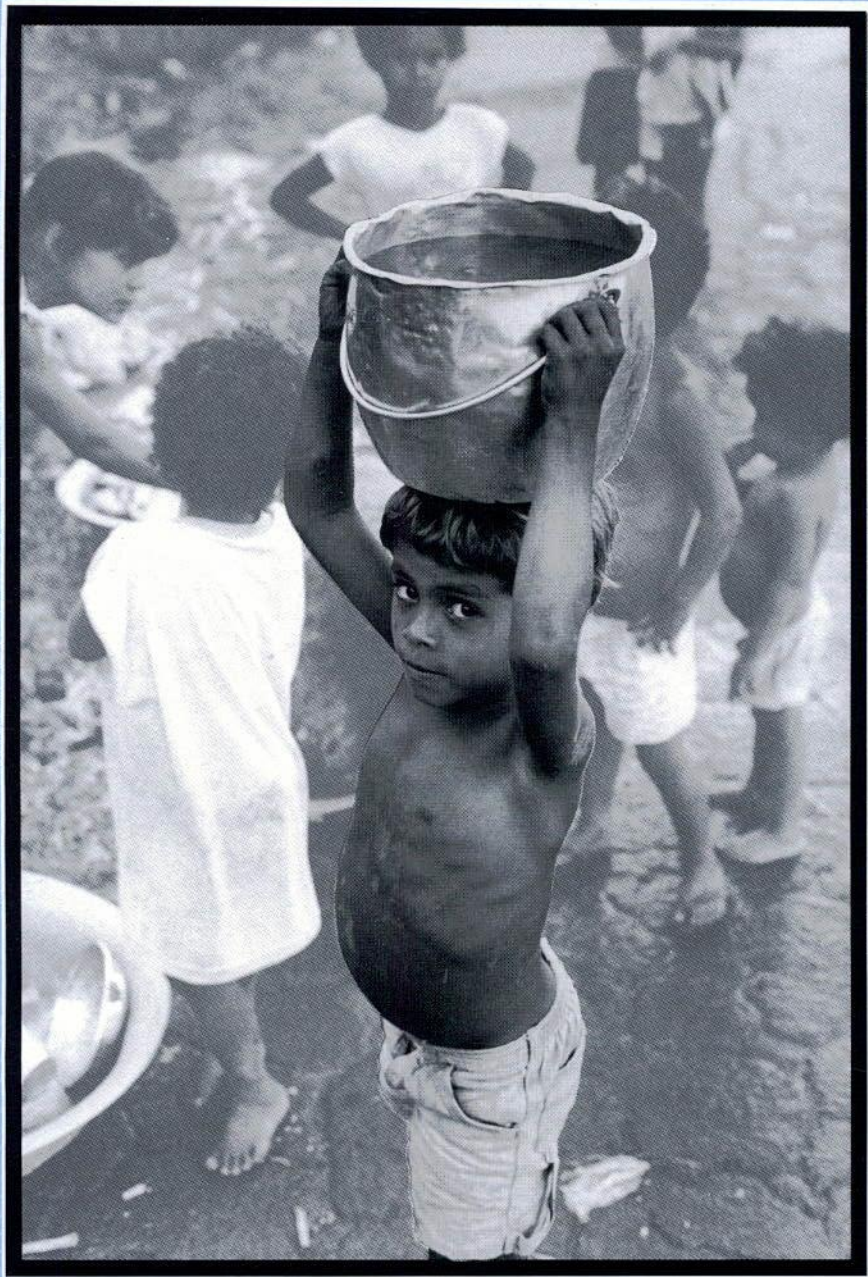

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND NR. 4 APRIL 1989

HIVOS HELPT

MAAR WERKT DE HULP ?

HUMANIST

is een maandelijks uitgave van het
Humanistisch Verbond

Redaktie-adres: Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. Tel.: 030-318145
(sekretariaat: Martin de Zoete,
toestel 45).
Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht

Redactie: Hes van Huizen (hfdred.),
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving: Hes van Huizen, Rik
Tazelaar (Studio ID)

Druk: Brouwer Offset bv, Utrecht

Medewerkers: Peter Bekkers, Bert
Boelaars, Ingrid Cramer, Rémi van
der Elzen, Charles Groenhuysen,
Piet Hertogh, André Hielkema,
Theodor Holman, Emmy Jacobs, Tom
Janssen, Mieke Julien, Karin
Kosmeijer, Bart Koetsenvuijter, Eric
Oostrijk, Lieselot Meelker, Albert
Nieuwland, Ida Overdevest, Michel
Pellanders, Chris Pennarts, Dick
van der Peijl, Martin Simek, Liesbeth
Sluiter, Frits Stoffels, Els van Thiel,
Sylvia Weve, Ina van Wijngaarden

Redaktiekommissie: Henk Smit
(voorzitter), Mettha de Nachtegaal,
Hans Martens, Bram Roozendaal,
Marc Hermesen

Abonnement/lidmaatschap: Een
jaarabonnement op de Humanist
kost slechts f 30,-. Bel: 030-318145
(toestel 28).

Leden van het Humanistisch Ver-
bond ontvangen het blad gratis. Als
u lid wordt, hoeft u dus geen abonne-
ment te nemen.

Lid worden van het HV is eenvoudig.
U kunt even bellen: tel. 030-318145.
Of u stuurt een kaartje met uw naam
en adres naar Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. (Wacht u s.v.p. met betalen
tot u een aksept-girokaart ontvangt.)
Voor jongeren tot 27 jaar bedraagt de
kontributie slechts f 30,- per jaar.
Bent u ouder dan 27, maar is uw inko-
men onder de f 18.000,- per jaar, dan
betaalt u f 45,-. Boven deze inko-
mensgrens is de minimum-kontribu-
tie f 65,- per jaar. Als richtlijn kunt u
verder uitgaan van een half procent
van uw bruto-jaarinkomen.

Als u wilt, kunt u in één keer betalen,
maar ook per half jaar of per kwar-
taal. Verder kunt u uw partner koste-
loos als medelid opgeven. Deze be-
taalt dan dus geen kontributie.
De advertentietarieven van febr. '88
zijn van kracht.

**DE VOLGENDE HUMANIST
VERSCHIJNT BEGIN MEI
KOPIJ MOET UITERLIJK
11 APRIL BINNEN ZIJN
BIJ DE REDAKTIE.**

Foto omslag: Chris Pennarts

IN DIT NUMMER

- 3** Twee grondrechten die botsen: gij zult niet diskrimineren en gij zult
vrijheid van godsdienst hebben. Hoe behandel je mensen dan gelijk?
- 6** Ook humanisten doen aan ontwikkelingssamenwerking. Dat gebeurt
via HIVOS. Hoe succesvol zijn de kleinschalige projecten en hoeveel
„H” van humanisme zit er in HIVOS?
- 12** Zoveel rassen, zoveel talen. Zomaar bij elkaar gewaaid door de wind
die alle talen en verhalen kent. Het HVO stelde een tv-serie samen
- 14** Heel serieus moet je de gedachte aan reïncarnatie niet nemen. Nee,
een beetje mee spelen misschien
- 16** Er was weer een vrouwendag op het HV. De volle zaal ging van
bestemming naar keuze. En soms weer terug. Brutaal aanbevolen
- 18** Jan Glastra van Loon had het in zijn Socrateslezing vooral over natuur
en cultuur. Mensen reageerden, en hij geeft weerwoord
- 20** Allenstaand, dat wordt bijna iedereen wel – vroeg of laat. Je wordt dan
wel vaak fiks achtergesteld, niks hoeksteen
- 23** Lezers reageren op artikelen in de Humanist. Over de nieuwe
armoede, over adoptie, over milieu
- 25** De radio- en televisieprogramma's van de maand april vindt u
makkelijk bij elkaar gezet
- 26** En gebeuren doet er veel bij het HV

(Advertentie)

**STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME**

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C & E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

**AKTIE STEUNFONDS 1989
HUMANISTISCH
VRIJWILLIGERSWERK**

Humanisten zijn op tal van plaatsen als vrijwilligers bezig voor een menswaar-
dige samenleving. Ze bezoeken mensen die daar behoefte aan hebben, verzor-
gen bijeenkomsten, organiseren activiteiten en vertegenwoordigen het Huma-
nistisch Verbond in tal van besturen.

Dat kost geld.

Denk maar aan de reiskosten, de deskundige ondersteuning die nodig is, de
telefoon- en portokosten...

Geef een steuntje in de rug en stort uw vrijwillige bijdrage op giro 6168 of bank
69.97.13.889 van het Steunfonds te Utrecht.

GELIJKE BEHANDELING BELEMMERD DOOR DRUK UIT KERKELIJKE HOEK

Op dit moment is meer dan de helft van de Nederlandse bevolking (51 procent) buitenkerkelijk, zo blijkt uit een onderzoek van Bureau Inter-View. Daarmee is Nederland het meest ontkerkelijkt land van Europa. Aan de inrichting van de Nederlandse samenleving is dat echter niet af te lezen. Zo is ons verzuilde omroepbestel berucht. Bijna elk zichzelf respektierend dorp heeft drie scholen: een openbare, een katholieke en een protestants-christelijke. En meer dan de helft van onze zieken-, verpleeg- en bejaardentehuizen heeft een godsdienstige signatuur. Op zichzelf hoeft dat allemaal geen probleem te zijn, als dat godsdienstige uitgangspunt maar niet leidt tot diskriminatie van andersdenkenden. De voorbeelden van die diskriminatie zijn echter legio: een lesbische onderwijzeres die wordt geweerd van een katholieke school. De christelijke zieken-

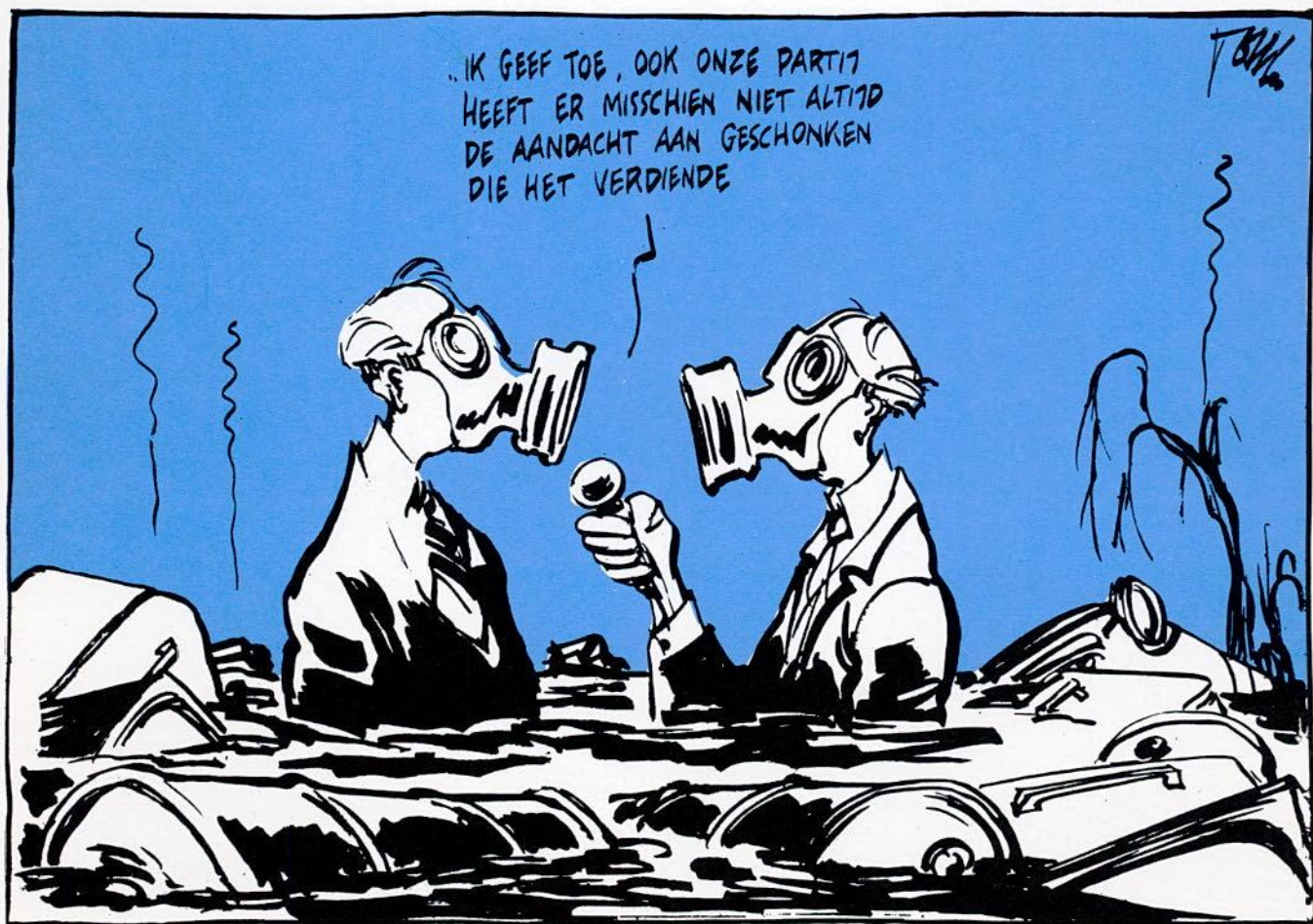
huisradio, die op zondag uitsluitend kerkdiensten ten gehore geeft. Het protestants-christelijke bejaardenoord, waar NCRV en EO dwingend op het televisiescherm verschijnen en op zondag de monitor zwart blijft. Identiteit verplicht, en niet altijd in positieve zin, zo is gebleken.

Het kernprobleem schuilt in de botsing van twee grondrechten: het non-diskriminatiebeginsel (artikel 1 van de Grondwet) en de vrijheid van godsdienst (artikel 6). Om tot een standpunt te komen over een Wet Gelijke Behandeling als uitwerking van het eerste Grondwetsartikel, heeft het hoofdbestuur van het HV zich diepgaand met de verhouding tussen deze grondrechten beziggehouden.

Volgens het hoofdbestuur van het HV zijn de principes „gelijke behandeling voor de wet” en „vrijheid in geestelijke zaken” even belangrijk. Bij een botsing tussen deze principes zou redelijkheid

het doorslaggevende criterium moeten zijn. Nagegaan moet dan worden wat in een samenleving als de onze redelijkerwijs aanvaardbaar is – uitgaand van respect voor ieders godsdienstige overtuiging en van het vermijden van diskriminatie. Veel kerkgenootschappen denken hier anders over dan het HV. Zij plaatsen de vrijheid van geestelijke zaken niet naast, maar bóven de gelijke behandeling. Met als schadelijk gevolg dat in veel algemeen toegankelijke voorzieningen met een godsdienstige signatuur (zoals scholen, zieken-, verpleeg- en bejaardentehuizen) van gelijke behandeling geen sprake is. Personeel (docenten, verzorgers) en cliënten (leerlingen, bejaarden) worden geweigerd op grond van hun seksuele oriëntatie of burgerlijke staat.

Voorzover (kerk)genootschappen binnen hun eigen instituties diskrimineren, kan het HV dat akseptereren. Dan betreft het immers een situatie waarvoor mensen vrijwillig hebben gekozen en die ze ook zelf kunnen beëindigen als ze het niet zint. Door bijvoorbeeld uit de kerk te stappen. Maar scholen,

► zieken-, verpleeg- en bejaardenhuizen zijn openbare voorzieningen, die moeten openstaan voor iedereen, wie er ook het beheer voert.

Daar moet de wet van de staat gelden en niet die van de kerk. Het Humanistisch Verbond vindt het de plicht van de overheid om dit actief te bevorderen.

Uit het voorstel voor een Wet Gelijke Behandeling is duidelijk af te lezen dat de regering onder zware druk heeft gestaan uit christelijke hoek. Vrijheid van godsdienst heeft voorrang gekregen boven gelijke behandeling. Botsing van grondrechten wordt „opgelost” door te voorzien in mogelijkheden om op voorhand uitzonderingen te maken. Het HV vindt het regeringsvoorstel voor een algemene Wet Gelijke Behandeling dan ook onaanvaardbaar.

Het heeft liever geen Wet Gelijke Behandeling dan een wet die storend en belemmerend werkt zonder een bijdrage te leveren aan het beoogde doel: afdwingbare rechten tegen diskriminatie.

Voorlopig moet de rechter dus maar toetsen aan de Grondwet, met toepassing van het criterium van redelijkheid. Op langere termijn, als er meer maatschappelijke consensus en jurisprudentie is ontstaan, blijft het HV echter streven naar een goede, brede Wet Gelijke Behandeling.

Ingrid Cramer

De volledige tekst van het HV-standpunt over de Wet Gelijke Behandeling is op aanvraag gratis verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, afd. publiciteit, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

GROEN LICHT UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK

Op 26 januari heeft minister Deetman van Onderwijs en Wetenschappen het groene licht gegeven voor het starten van de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.

Nederlands jongste universiteit gaat de wetenschappelijke ambtsopleiding tot „humanistisch geestelijk werkende” verzorgen. De wetenschappelijke ambtsopleiding komt in de plaats van de huidige HBO-opleiding geestelijk werk, verzorgd door het Humanistisch Opleidings Instituut. Hiermee is erkenning verkregen en de basis gelegd voor de wetenschappelijke onderbouwing en verdere ontwikkeling van het humanistisch geestelijk werk en het humanisme in Nederland.

De Universiteit voor Humanistiek is één

van de theologische en levensbeschouwelijke universiteiten in ons land. Zij kent één faculteit en één afstudeerrichting, beide humanistiek geheten. Het bestuur heeft mr. W. H. Bijleveld benoemd als voorzitter van het College van Bestuur en dr. D. J. van Houten als waarnemend rector. Tevens is de werving begonnen van vijf hoogleraren die gezamenlijk zorg dragen voor de ontwikkeling van een samenhangend onderwijs- en onderzoeksprogramma.

Het onderwijs aan de Universiteit voor Humanistiek start op 1 september. De inschrijving daartoe zal binnenkort beginnen. Het onderwijs is ondergebracht in een programma van zes studiejaar. Er wordt afgesloten met een doctoraal examen in de humanistiek.

Ontmoeting Duitse en Nederlandse humanisten

Op zaterdag 22 april is er in het Westduitse stadje Leer een ontmoeting tussen Duitse en Nederlandse humanisten. Het onderwerp is „Humanisme in een Verenigd Europa” en Rob Tielman (IHEU) is gastspreker.

Dit is een bijeenkomst die elk voorjaar wordt georganiseerd, van Nederlandse zijde door het gewest Groningen. Er is

een tolk aanwezig, ook bij de discussie. De ontmoeting vindt plaats in hotel Oberledingerhof, Bremerstrasse 33-37 in Leer. Vanaf de Nederlandse grens bij Nieuweschans is het slechts 20 minuten rijden met de auto. De zaal is om 14.00 uur open, aanvang is 14.30 uur. Kommen Sie auch?

KERK MOET GEBED REKTIFICEREN

De Christelijke Gereformeerde Kerk in Ede zal het gebed moeten rektificeren, waarin werd gezegd dat Rob van Riessen zich niets meer aantrok van Gods gebod. Aldus het vonnis van de rechtbank in het kort geding dat het voormalige dooplid Van Riessen had aangespannen tegen de Christelijke Gereformeerde Kerk te Ede. In de Humanist van maart - nr. 3 - berichtten wij over Van Riessens pogingen om zijn doopbewijs van de kerk terug te krijgen omdat hij zich niet meer als lid van de kerk beschouwde. Het opmerkelijke feit doet zich nu voor dat de wereldlijke rechter rektifikatie van een kerkelijk gebed voor de eigen kerkelijke gemeente heeft gelast. Op dit moment is nog niet bekend of de Christelijk Gereformeerde Kerk te Ede tegen dit vonnis in hoger beroep gaat.

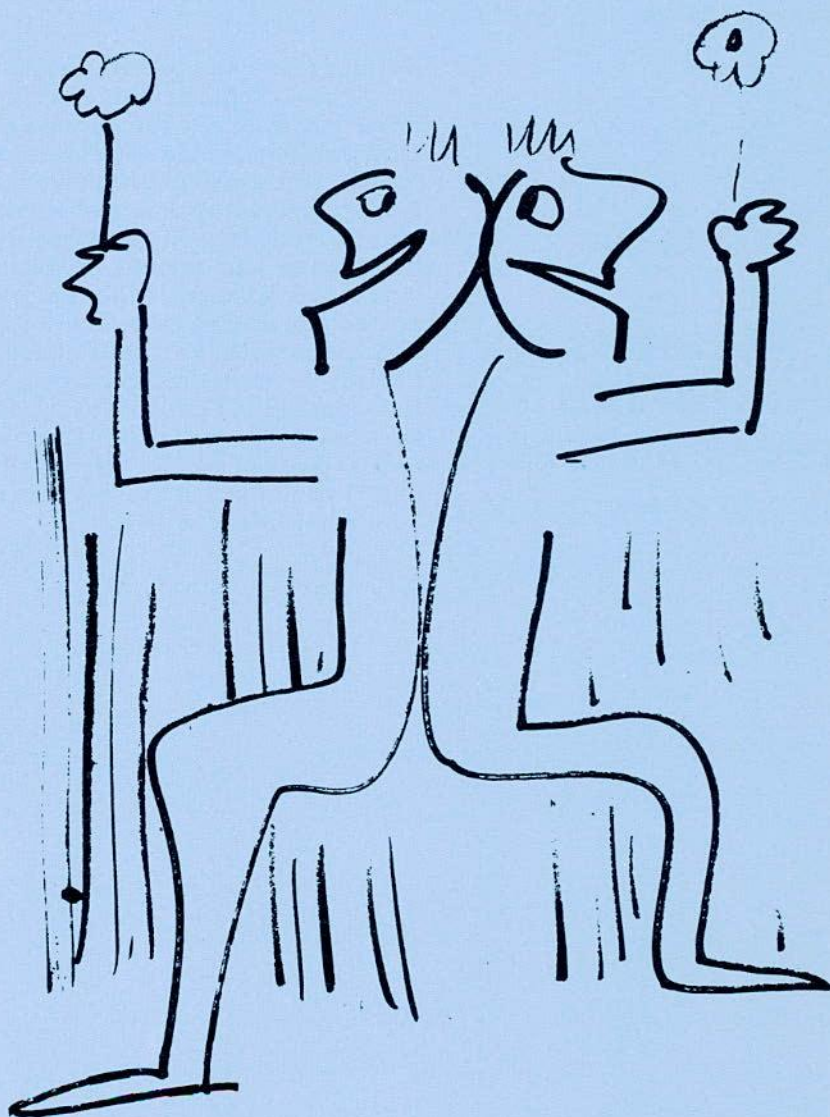
De rektifikatie waartoe de rechter nu heeft verordonneerd, hoeft niet plaats te vinden vanaf de kansel. Op een aparte pagina in het kerkblad moet worden vermeld dat de kerk onrechtmatig jegens Van Riessen heeft gehandeld, door diens standpunt dat uitschrijving geen breuk met God en zijn gebod betekende niet te vermelden. De rechtbank heeft de kerk bovendien veroordeeld tot betaling van f 1500,- aan Van Riessen als voorschot op een aan hem toe te kennen schadevergoeding.

HV in persverklaring: demonstrerende moslims gingen over de schreef

Met het voeren van leuzen als „Rushdie moet dood“, zijn grenzen overschreden die niet overschreden hadden mogen worden, zo stelt het HV in een reactie op de demonstraties van moslims begin maart. Wel is HV bereid begrip op te brengen voor de gekwetste gevoelens van anderen. „Maar het oproepen tot moord druist in tegen onze meest elementaire opvattingen over de vrijheid die mensen en ideeën nodig hebben. Het is in strijd met ons uitgangspunt van het menselijk zelfbeschikkingsrecht: dat geen mens, al dan niet bijgestaan door een hogere macht, kan beschikken over lijf en goed van een ander“.

Het Verbond heeft verder begrip voor het dilemma van de overheid. Ingrijpen tijdens de demonstraties zou de mogelijkheden voor een tolerante samenleving kunnen ondermijnen. Maar juist tolerantie eist dat wordt opgetreden tegen intolerantie. Want waar onverschilligheid heerst, staat de vrijheid op het spel.

OPROEP: VERTEL ONS VAN DE LIEFDE

„De liefde is een krasse overdrijving van het verschil tussen één bepaalde persoon en alle anderen“, zei Shaw ooit. We worden verliefd op de raarste mensen. Maar wat willen we nou eigenlijk precies?

In juni brengt de Humanist een special uit over De Liefde.

Voor vrouwen lijken tegenwoordig hogere eisen stellen aan hun partner. Omdat ze zelf ook wat willen met hun leven, vragen ze van hun geliefde dat hij dat accepteert en stimuleert.

Hoe zit het eigenlijk? Hoe ziet de prins of prinses op het witte paard eruit? Wat verwachten we en vragen we van een partner? Hoe belangrijk is de hartstocht en in hoeverre beïnvloedt die de vraag?

Schrijf ons er eens over. Uw bijdrage mag maximaal 500 woorden tellen en moet vóór 10 mei bij de redactie binnen zijn.

De Liefde. Ga er eens voor zitten.

TOEN MEN EINDELIJK KON GAAN P BLEEK DAT DE PRIJS OP DE

**Hoe succesvol en
hoe humanistisch is de
hulp die HIVOS geeft
aan de derde wereld**

Valse pretenties, projektmanie, doorgedraaid aktivisme, blokkerende burokratie, dichte deuren. Het zijn enkele van de beschuldigingen aan het adres van de clubs die ontwikkelingshulp bedrijven. Het ministerie van ontwikkelingssamenwerking stond altijd al bloot aan kritiek, maar dat nu ook de vier partikuliere medefinancieringsorganisaties (meestal kortaf mfo's genoemd) op de korrel worden genomen, is nieuw. Zij immers waren altijd boven elke kritiek verheven.

Het streven van ontwikkelingssamenwerking is om zichzelf uiteindelijk overbodig te maken. Maar de armoede en de honger en de ongelijkheid zijn nog geenszins de wereld uit. Er is nu twijfel of de Nederlandse hulp überhaupt wel een steentje bijdraagt. Ina van Wijngaarden ging kijken bij HIVOS, de medefinancieringsorganisatie die door humanisten is opgericht. Bereikt HIVOS wel de armsten, is de hulp echt zo marginaal, mislukken echt zo veel projecten? En is de organisatie log en gesloten? Een kijkje in deze keuken van de ontwikkelingssamenwerking leidt tot een verhaal over evaluaties, successen, mislukkingen én over de veronderstelde humanistische identiteit.

EFDRAAIEN RELDMARKT TOT DE HELFT WAS GEDAALD

door Ina van Wijngaarden

Als je de hal binnenkomt van het monumentale Haagse HIVOS-pand, hangt er bijna altijd wel iemand over de in zachte pasteltinten beschilderde trapleuningen. Maar de telefoniste beneden in de hal bedient niet alleen de telefooncentrale, maar beantwoordt ook de vragen die vanaf een, twee of drie hoog worden gesteld. HIVOS komt allerm minst formeel of bureaucratisch over bij een eerste indruk. Eerder open en toegankelijk. Het humanistisch instituut voor ontwikkelingssamenwerking is de kleinste van 's lands medefinancieringsorganisaties. Samen met Novib, ICCO en Cebemo besteedt HIVOS dit jaar 305 miljoen gulden aan ontwikkelingssamenwerking. De vier werken in hoofdzaak samen met partikuliere organisaties in ontwikkelingslanden.

Zoals een koöperatie van landbouwers in Guatemala bijvoorbeeld. Ik bezocht dit projekt enige tijd geleden. Het dorp bestaat uit een aantal verspreid staande huisjes, er wonen zo'n driehonderd mensen. Vier kilometer ver weg is er een gezondheidscentrum, (één keer per week open) en een school. Een aantal bewoners werkt sinds vorig jaar samen in een koöperatie, die van HIVOS finan-

ders dan je overeenkwam. Maar je loopt over van begrip."

Guatemala is ook wat politieke problemen betreft daarvoor illustratief. Bij de vorming van koöperaties wordt al snel het kommunistische gevaar gevreesd. Reden waarom veel hulporganisaties 'vertrouwelijke projektsteun' verlenen, niet openlijk dus. De uitvoerende organisaties werken vaak onder grote dreiging. Zo waren er bijvoorbeeld aanslagen op twee door HIVOS gesteunde organisaties. In januari dit jaar werd de mensenrechtenorganisatie CIEPRODH in Guatemala-Stad beschoten. Medewerkers waren al langer persoonlijk bedreigd. Maar zij laten zich niet zo gauw intimideren. Daarvoor weten ze teveel van het ongelofelijke geweld dat Guatemala begin jaren tachtig trof, daarvoor hebben ze ook zelf teveel meege maakt.

En in juni vorig jaar was het kritische weekblad *La Epoca* doelwit van een aanslag. *La Epoca* was een uitgave van het kleinschalige persbureau Acen/Siag, begin jaren tachtig opgezet in Mexico door gevluchte Guatemalteekse journalisten. Toen de militairen in 1985

HIVOS-direkteur Jaap Dijkstra: Een heleboel dingen gaan moeizamer, lastiger, trager en onverwachter dan gewenst

ciële steun krijgt. Ze huren een stuk grond – ruim een hectare – van de grootgrondbezitter. Daarop verbouwen ze tomaten, mais, bonen en pepers. Acht mensen zijn in vaste dienst, verder zijn er twintig dagloners. Deze mensen werkten voorheen allemaal als dagloner voor de grootgrondbezitter. In de zomermaanden verlieten ze hun dorp om op de plantages aan de kust te werken. Het eerste jaar van de koöperatie verliep wat betreft produktie weinig succesvol: zestig procent van de oogst mislukte nadat het gebied werd getroffen door de zwaarste regenval sinds veertig jaar. De koöperatieleden lijken daardoor niet uit het veld geslagen. Ricardo, projektleider: „Dat zijn de krachten van de natuur. Volgend jaar zal het beter gaan.”

De krachten van de natuur zijn nogal eens de oorzaak van het moeizaam, functioneren van organisaties in de derde wereld. HIVOS-direkteur Jaap Dijkstra beaamt dat een heleboel dingen moeizamer, lastiger, trager, en onverwachter gaan dan we denken. De doelstellingen die we samen met de organisatie formuleren, worden niet altijd glashelder gehaald. Er is een categorie problemen die je niet kunt voorzien. Zoals het mogelijke onheil dat zich op politiek terrein voordoet. Of natuurrampen die de hele boel overhoop gooien. „Het is het risico van het vak,” stelt Jaap Dijkstra: „Het zijn allemaal in het bedrijf ingebakken problemen, die hun invloed doen gelden op de organisaties met wie wij samenwerken. In vele landen waar Hivos actief is, komen dit soort ontwrichtende omstandigheden voor. Dan gebeuren er veel dingen an-

ogenschojnlijk van het politieke toneel verdwenen, besloot de groep journalisten de stap te wagen en het bureau in Guatemala-Stad te vestigen. Doel was de media te voorzien van betrouwbare informatie over de situatie in Guatemala en overig Midden-Amerika. HIVOS steunde het persbureau dat als een kollektief is opgezet.

Twee jaar kon Acen/Siag betrekkelijk ongestoord werken in Guatemala. Begin vorig jaar begon men met de uitgave van het weekblad *La Epoca*. Een journalistiek goed gemaakte krant, kritisch maar zeker niet opruiend. Toch werd het gemeenschappelijke kantoor getroffen door een aanslag waarschijnlijk door een ultrarechts doodseskader. Resultaat: kantoor uitgebrand, apparaatuur verloren.

HIVOS blijft Acen/Siag steunen. Er is een nieuw kantoor opgezet en de werkzaamheden zijn weer heel voorzichtig hervat.

Dijkstra noemt ook nog een categorie „ongevallen” die hij leuker vindt. „Er wordt iets in gang gezet dat leidt tot tegenreactie. Als mensen zich organiseren en mondiger worden, kan dat wel eens zo zijn dat dat anderen niet aanstaat. Met name voor grondbezit geldt dat. We hebben voorbeelden van Indiase organisaties die als gevolg van hun succes opeens radikaal werden gekonfronteerd met de gevolgen: alles werd kort en klein geslagen. Dat is een voorbeeld van een ongeval dat voortvloeit uit het succes van een organisatie. Juist daar waar je op het scherp van de snede bezig bent, komt dit soort dingen vaak voor.”

Het vermogen om mondigheid en kracht te ontwikkelen, is een belangrijk krite-

rium bij de keuze van samenwerkingspartners, vertelt Manuela Monteiro, directeur projecten bij HIVOS. „Het gaat erom dat ze zelf hun positie kunnen verbeteren en daardoor misschien enige invloed kunnen uitoefenen op de verdeling in hun land.“ Jaap Dijkstra vult aan: „Als je een boerenorganisatie steunt, is het prima dat die boeren zelf een heleboel leren, dat ze de mogelijkheden hebben krediet op te nemen, hun produkten beter verbouwen, en hun afzet uiteindelijk verbeteren. Nog beter is het als ze vanuit hun eigen positie kijken of er andere boerenorganisaties zijn met dezelfde bezigheden en belangen. Als ze bij elkaar gaan zitten en bijvoorbeeld bespreken hoe het prijsniveau te beïnvloeden. En nog beter is het als ze naar de hoofdstad optrekken en zeggen: „nu is het afgelopen, anders leveren wij geen voedsel meer.“

Humanistische identiteit

We zijn beland bij de humanistische identiteit van HIVOS. HIVOS onderhoudt als enige van de vier mfo's geen banden met kerkelijke organisaties. De Novib, een algemene organisatie, doet

Soms wordt net iets te lang met financiering van een projekt doorgedaan. Maar HIVOS geeft een tijd lang graag het voordeel van de twijfel

dat wel. Een principieel verschil, maar dat zegt nog niets over de humanistische werkwijze van HIVOS – zo die er is. Jaap Dijkstra reageert met een weder-vraag. „Is het protestants-christelijke ziekenhuis anders dan het katholieke? Nee, in allebei kun je je aan je blinde darm laten opereren. Zo zit Nederland nu eenmaal in elkaar. De vraag naar onze humanistische identiteit wordt altijd gesteld vanuit de verwachting dat alle vier de medefinancieringsorganisaties verschillend zouden zijn. Er is echter meer gelijk dan dat er verschillen zijn – ook in onze sektor. De vakbonden, vrouwenorganisaties en boerenkoöperaties die wij en andere mfo's ondersteunen, laten zich allemaal leiden door de gedachte mensen te organiseren, politieke stellingname te beïnvloeden.“

Toch zijn er wel verschillen. Zo kiest HIVOS ervoor om meer jonge, net beginnende organisaties te stemmen. Dat houdt automatisch ook een hoger risico in. Daarnaast is er een verschil in aanpak. Manuela Monteiro: „Wij stellen geen voorwaarden vooraf voor de besteding van het geld. Onze voorwaarden gelden de informatie die ze ons moeten verschaffen over het reilen en zeilen.“ En Jaap Dijkstra benadrukt dat HIVOS niet van betuttelen houdt. „Wij zijn terughoudend om in te grijpen in wat lokaal aanwezig is en wat mogelijkheden heeft om op eigen kracht verder te gaan.“ De aandacht die HIVOS heeft voor economische projecten, past volgens hem ook binnen de humanistische uitgangspunten: „Wij willen mensen de middelen verschaffen om in vrijheid dingen te doen. Dan maken ze zelf

HIVOS helpt honderden ontwikkelingsorganisaties

Uit onvrede over de bestaande organisaties richtten het Humanistisch Verbond en de Weezenkas in 1968 het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking op (HIVOS). In 1974 werd Humanitas de derde constituerende organisatie. Na tien jaar, in 1978, kreeg HIVOS de status van medefinancieringsorganisatie.

HIVOS is één van de vier 'medefinancieringsorganisaties' (meestal kortaf mfo's genoemd) in Nederland. De medefinancieringsorganisaties werken samen met particuliere, niet-gouvernementele organisaties in de derde wereld. Dit in tegenstelling tot de meeste overige hulp van het ministerie, die via regeringen verloopt. Jaarlijks besteden deze vier, HIVOS, Novib, ICCO en Cebemo, 6% van het totale overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking (dit jaar: 5,5 miljard gulden). Novib en HIVOS doen ook zelf aan fondsenwerving. Zoals zoveel in Nederland, zijn ook de medefinancieringsorganisaties het produkt van de verzuiling. ICCO en Cebemo vertegenwoordigen respectievelijk de protestantse en rooms-katholieke kerken. Novib is een algemene organisatie. Novib heeft

ondanks dat algemene karakter wel vertegenwoordigers van kerken in haar algemene vergadering. HIVOS is daarmee de enige van de vier zonder enige vorm van kerkelijke binding. De humanistische organisatie krijgt 10% van het totale medefinancieringsbudget (in 1989 in totaal 305 miljoen gulden) te besteden. De twee kerkelijke organisaties krijgen elk 35% en Novib 20%. Directeur Jaap Dijkstra: „De maatschappelijke en politieke verhoudingen in Nederland legitimeren een grotere plek voor HIVOS. Toch zou dat hartstikke voorbijlopen aan de historische ontwikkeling, met name binnen het ontwikkelingssamenwerkings- en medefinancieringsprogramma. Dat is een konfessionele uitvinding, gebaseerd op de ervaringen en politieke inzichten en druk van konfessioneel Nederland, rekening houdend met de aanwezigheid van missie en zending in de derde wereld. Die kant van de medaille geldt nog altijd en vind ik ook achtenswaardig. Maar als ik het voor het zeggen zou hebben wat betreft de verdeelsleutel, zou die morgen anders zijn. „Overigens is HIVOS in tien jaar tijd gegroeid van 0 tot 10% van het medefinancieringsbudget. Een aardverschuiving, gelet

op de Nederlandse politieke verhoudingen.“

Vanuit zijn humanistische beginselen stelt HIVOS zich ten doel een strukturele bijdrage te leveren aan de ontwikkelings-samenwerking, zowel in landen van de Derde Wereld als ook in Nederland.

In 1988 werden 337 ontwikkelingsorganisaties (in totaal 25 landen in Zuid-Amerika, Midden-Amerika, Zuidelijk Afrika en Zuid-Oost Azië) gesteund bij de uitvoering van hun activiteiten gericht op werkgelegenheid en inkomenscreatie (17%), scholing en training (11%), plattelandsontwikkeling (36%), organisatievorming (25%), communicatie en juridische assistentie (8%). In totaal besteedde HIVOS in 1988 37,3 miljoen gulden, waarvan 26,6 miljoen uit het Medefinancieringsprogramma, 8,2 miljoen uit andere overheidsfondsen, 1,4 miljoen uit EEG-fondsen en 1,1 miljoen uit eigen fondsen.

In Nederland geeft HIVOS voorlichting over ontwikkelingssamenwerking en de oorzaak van onderontwikkeling, is HIVOS actief op het gebied van de Mensenrechten (in het verband van het Humanistisch Overleg Mensenrechten – HOM) en werft fondsen voor de projecten die het steunt.

wel hun keuzes, daar hoeven wij ons niet mee te bemoeien. Terughoudend zijn in betuttelen en bemoeien; mensen kunnen heel veel zelf. En behoren ook heel veel zelf te doen."

Volgens prof.dr. Breman van het Azië-instituut aan de Universiteit van Amsterdam zou HIVOS zich veel meer moeten profileren als humanistische organisatie. In de praktijk is dat niet zo makkelijk, betogen de directeuren Jaap Dijkstra en Manuela Monteiro. De humanistische beweging is niet dermate georganiseerd dat daarin aanknopingspunten te vinden zijn voor verdere samenwerking en daarmee betere profilering. Monteiro: „Ik zou er ook niet voor zijn om uitsluitend met humanistische clubs samen te werken. Als ze er al zouden zijn.“ „Wij zouden nog extra moeite kunnen doen om te kijken wat er in de derde wereld aan bewust niet-kerkelijke organisaties bestaat.“ Maar daar ligt nu net het probleem. De organisatiegraad is slecht. Dijkstra: „Ik ben wat betreft wel eens jaloers op de Wereldraad van Kerken met al haar kontakten en vertakkingen."

„Ja. Maar je moet oppassen dat evaluatie niet tot routine verwordt: Het gaat er niet om hoe vaak je evalueert, maar of je het ook bruikbaar maakt voor je beleid.“ Peter Oud is wat dat betreft tevreden over HIVOS: „Er wordt ook wat met de resultaten gedaan. De evaluaties werken altijd door in het HIVOS-beleid.“ Hij benadrukt dat projektmedewerkers nooit zelf evaluaties uitvoeren. In de meeste gevallen zijn het lokale deskundigen. Dat waarborgt volgens hem een betere kijk op de organisaties dan wanneer je het door Nederlanders laat doen.

Redelijke bestemming

Het verzwijgen van mislukkingen en de geslotenheid in het algemeen, acht directeur Jaap Dijkstra niet van toepassing op HIVOS. „Het is niet zo dat er alleen maar rampen gebeuren, en het is ook niet zo dat het geld weet ik wat voor gekke Anwendungen krijgt. Het geld dat wij besteden, heeft een redelijke bestemming. Het aantal zaken dat apert fout gaat is vrij gering, zeker als je het aantal organisaties ziet dat wij steunen. In de 3½ jaar dat ik hier zit, zijn

Mislukt projekt

Een voorbeeld van een projekt dat een komplette mislukking werd, is dat van een in eigendom van boeren opgezette fabriek van citrussappen, ergens in het binnenland van Peru. Er goeide veel citrus, maar daar werd weinig gebruik van gemaakt. Het was mogelijk om een soort olie uit de schil te halen, een hoogwaardig produkt dat een redelijke prijs zou kunnen opbrengen. Peter Oud: „Het leek een aardige opzet. Boeren uit de dorpen waar de citrus werd verbouwd, vormden komitees die het fabriekje gezamenlijk in eigendom zouden krijgen. Voor het management zou iemand worden aangesteld. HIVOS stuurde iemand om te gaan kijken of het haalbaar leek. Toen al zijn er waarschijnlijk fouten gemaakt. Er hadden nog zaken nader uitgezocht moeten worden en daar is HIVOS onzorgvuldig mee geweest.

De apparaten nodig voor destilleren, die voor een deel speciaal moesten worden gemaakt, zijn met veel vallen en opstaan op de plek van bestemming terechtgekomen. Toen bleek dat er geen watertap was en dat de overheid had afgezien van plannen om de streek van elektriciteit te voorzien. Ook organisatorisch ging het een en ander fout. De boerenkomitees waren niet effectief en de manager trok teveel zaken naar zich toe. Toen alles zover was en men kon gaan proefdraaien, bleek dat de prijs op de wereldmarkt tot de helft was gedaald.

Samenvattend: makro-ekonomisch mislukt, lokale organisatievorming mislukt, een tekortschietende infrastructuur: geen water, transport en elektriciteit. Tot overmaat van ramp was er uiteindelijk lang niet zoveel citrussap bruikbaar als men vantevoren dacht. Peter Oud vertelt dat bij dit projekt lang is geprobeerd om een oplossing te vinden. „We hebben er nog deskundigen naar toe gestuurd, om te kijken of er op de een of andere manier nog een mouw aan te breien viel. Maar er was geen alternatief. Het is stopgezet.“ Volgens Peter Oud komt het wel eens vaker voor dat – achteraf gezien – net iets te lang met financiering van een projekt is doorgegaan. „Een tijd lang geef je graag het voordeel van de twijfel."

Mandjes vlechten

Het citrusprojekt was bedoeld om de directe levensomstandigheden van de betrokkenen te verbeteren, in de vorm van een ekonomische aktiviteit. Terwijl in andere mede-financieringsorganisaties nogal eens reserve bestond ten aanzien van het kommerciële aspekt, heeft HIVOS relatief veel van dat soort ekonomische projecten: werken aan verbetering van de produktie en afzet, en daarmee aan de verbetering van levensomstandigheden.

Toch moet er iets meer gebeuren dan dat. Peter Oud: „Een groep vrouwen steunen bij de produktie van kunstnijverheid is prima. Maar zo'n organisatie moet een opstapje zijn om samen met anderen meer te gaan doen dan mandjes vlechten. Want alleen mandjes

Wij willen de mensen de middelen verschaffen om in vrijheid dingen te doen. Dan maken ze zelf wel keuzes

Forse kritiek

De organisaties waarmee HIVOS samenwerkt, komen stuk voor stuk symptoom over. Maar hoe zit het nu met het resultaat? Mislukkingen worden verzwegen, evaluaties gebeuren niet door onafhankelijke onderzoekers. Forse kritiek, geuit door ondermeer Quarles van Ufford, ontwikkelingssocioloog en hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. De medewerker evaluatie, Peter Oud: „Het is meer een kwestie van onbekendheid dan dat de kritiek zo terecht is. Ik voel mij juist erg aangesproken door het idee om evaluaties te laten doen door deskundigen van buitenaf. Wij doen dat dan ook op royale schaal. Maar wel genoeg? Peter Oud:

er voor zover ik weet (en wij weten natuurlijk ook niet alles) twee gevallen geweest van fraude. Dat er 50% van de gevallen sprake is van moeilijkheden, vertragingen en tegenvallers is het risico van dit vak. Ik zie het niet als mijn opdracht om te vertellen hoeveel getob ik in de wereld tegenkom. Ons werk is moeilijk en moeizaam. Dingen gaan anders dan je had gehoopt. Onze jaarverslagen en andere publikaties zijn nu niet bepaald in jubeltoon. Het is echt niet zo dat we alles bereiken wat we moeten bereiken en dat het alle organisaties lukt om aan de verwachtingen te voldoen. Dat is ook niets bijzonders. Maar ik heb geen masochistische trekken om iedereen voortdurend te vertellen wat er niet deugt."

► vlechten betekent dat je ze aan dezelfde handelaren zult moeten verkopen en dat je er net zo weinig voor krijgt als je tot nu toe kreeg."

Maar dat is nu net de moeilijkheid. Volgens hem is één ding inmiddels duidelijk: een om economische redenen gevormde organisatie kan lang niet altijd uitgroeien tot een meer belangenbehartigende organisatie van een grotere groep mensen. Misschien nog ernstiger is dat heel wat van deze projecten zich, ook na jaren financiële steun, nog steeds niet kunnen bedruipen. Weliswaar draait een aantal redelijk tot goed, maar in andere gevallen moet er nog steeds geld bij. „Het heeft geen zin om iets ten eeuwige dage te blijven subsidiëren want dan stort het als een kaartenhuis in elkaar zodra je ophoudt," is het oordeel van Peter Oud.

Onderzoek (nog niet helemaal afgerond) laat zien dat de resultaten van de economische projecten die door HIVOS worden gesteund uiteen liepen van absoluut mislukt tot redelijk geslaagd. Het blijft vaak een hele prestatie om tegen de verdrukking in een bedrijfje (of

lokale groepen niet aan armoedebestrijding kunt doen. Sterker nog, die twee staan op gespannen voet met elkaar. Voor armoedebestrijding moet je bestaande verhoudingen doorbreken en dat kan nooit op de manier waarop de mfo's nu werken. 'Aktivisme', noemt Jan Breman dat. Twee hoge ambtenaren van ontwikkelings samenwerking uitten zich in soortgelijke bewoordingen. „Valse pretenties", is het verwijt, want die allerarmsten worden door de mfo's niet bereikt. Althans niet in die mate waarin ze het voorstellen.

Evaluatiemedewerker van HIVOS, Peter Oud geeft ronduit toe dat het een bijna onmogelijke opgave is de allerarmsten te bereiken. „Er zijn groepen waar het niet mee lukt. De paria's die in de goten van Calcutta leven, daar kunnen wij niets mee beginnen. Dat is heel beroerd, maar dat is zo. Er is geen enkele basis waarop je ze bij elkaar kunt brengen. Wij gaan ervan uit dat je moet werken met de mensen die het het meest nodig hebben, maar bij wie ook

de mogelijkheid bestaat dat er binnen afzienbare tijd iets van de grond komt.

Dat de werkwijze van medefinancieringsorganisaties marginaal is, zoals topman bij Ontwikkelingssamenwerking prof. dr. F. van Dam beweert, is waar als je het op wereldschaal bekijkt, beaamt beide directeuren. Maar echt aangesproken voelen zij zich niet. Jaap Dijkstra: „De hulp van mfo's stelt inderdaad niets voor als je het zo bekijkt. Maar gemeten naar de armoede op wereldschaal, stelt de hele ontwikkelingshulp niets voor. Want hoe kun je nu negenhonderd miljoen armen in de wereld helpen?" „En toch is het niet in de haak om te zeggen dat het niets voorstelt. Wij steunen zo'n vierhonderd organisaties. Als je ziet hoeveel mensen daar in dienst zijn, hoeveel mensen bereikt worden, wat voor invloed dat heeft... En als ik me verplaats in die mensen en in die positie, kan ik mij moeilijk aanmatigen om te zeggen dat het niets voorstelt. Vanuit die vaak ellendige situatie is het werk van de organisaties ter plekke juist heel belangrijk."

ONDER VUUR. HIVOS-special over de kritiek op de medefinancieringsorganisaties, of: hoe pretentius, gesloten en verbureaucratiseerd is HIVOS

Na jarenlange bejubeling om hun daadkracht, directheid en effectiviteit, liggen ontwikkelingsorganisaties als Novib en HIVOS sinds enige tijd onder (publicitair) vuur. Het publieke debat over de kwaliteit van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking leefde eind vorig jaar vrij plotseling op. In de aanzwellende stroom publicaties worden ook de medefinancieringsorganisaties bekritiseerd. Ook zij bereiken de allerarmsten niet, ze hebben zich ontwikkeld tot gesloten, niet voor controle openstaande bureaucratieën en zijn „twee handen op een buik" met minister Bukman, zo menen sommige critici. Met het thema-nummer „Onder Vuur" wordt beoogd door donateurs, sympathisanten en geïnteresseerden de positie van HIVOS te verduidelijken, de kritiek te bespreken en daarmee wellicht ook een bijdrage te leveren aan het op zichzelf uiterst zinvolle debat. U kunt een exemplaar aanvragen door te bellen naar HIVOS, tel.nr. 070-636907.

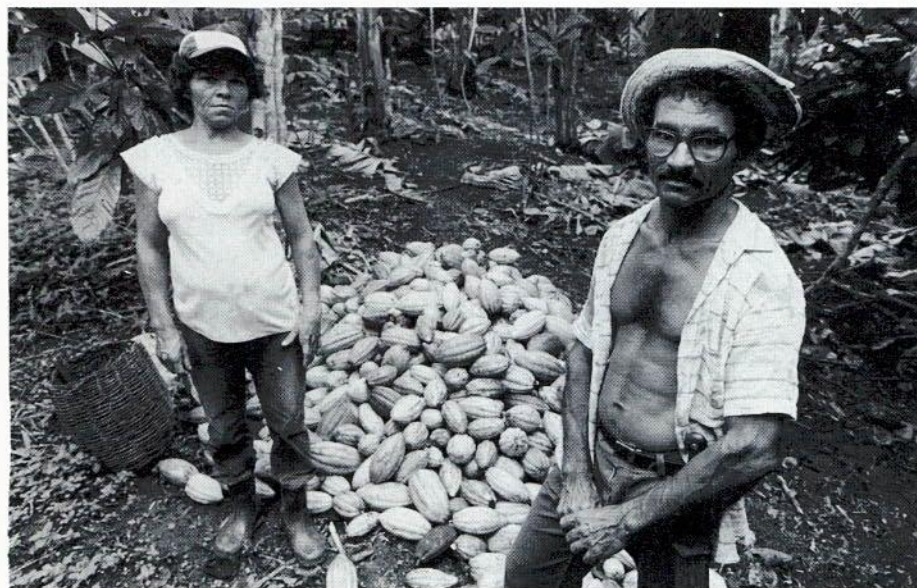

Foto: Chris Pennarts

andere economische activiteit) op te zetten en zo een basis te leggen voor verdere ontwikkeling. Een vervolgonderzoek moet nu meer gegevens boven tafel brengen: welke omstandigheden zijn gunstig of werken juist tegen. En wanneer lukt het om een economische activiteit te laten uitgroeien tot iets meer dan 'mandjes vlechten'.

Het meest nodig

Wie bereikt de allerarmsten? De Novib, HIVOS en de andere twee mfo's hadden op dat gebied jarenlang een goede naam. Indertijd werd door de minister juist aan deze organisaties een belangrijke rol toebedacht voor de armoedebestrijding. Hun kontakten met lokale organisaties zouden immers een goede basis vormen om de allerarmsten te bereiken. Maar steeds vaker klinkt het geluid dat de organisatie die allerarmsten helemaal niet bereiken. Bijvoorbeeld uit de mond van prof. Jan Breman, wiens kritiek erop neerkomt dat je via

HIVOS-direkteuren Jaap Dijkstra en Manuela Monteiro reageren vermoeid op de kritiek dat de allerarmsten niet worden bereikt. „Wij hebben niet de pretentie de armoede de wereld uit te helpen. De mfo's nemen inderdaad niet de allerarmsten als uitgangspunt van waaruit ze hun successen afmeten. HIVOS in ieder geval niet."

Toch is Dijkstra bereid de hand in eigen boezem te steken. „De mfo's hebben zich misschien te makkelijk het beeld laten aanleunen dat zij de armen wel bereiken. Maar het is onterecht om te stellen dat de mfo's niets voor de armen kunnen doen. Om die groep te bereiken hebben we mensen nodig uit de eigen omgeving, eigen cultuur. Wij zoeken dus naar plaatselijke organisaties die zich het lot van de armen aantrekken, die de mogelijkheden hebben deze mensen te organiseren. Een groot gedeelte van onze activiteiten gaat via deze organisaties. Indirect bereiken we de armen dus wel."

RADIO & TELEVISIE

Het Voordeel van de Twijfel Radio 5

3 april, 12.05-13.00 uur

Het verzwegen begin

Het verhaal van twee kinderen die door middel van kunstmatige inseminatie verwekt zijn. Samenstelling: Marjolijn de Vries.

3 april, 20.30-21.35 uur

Wat niet weet wat niet deert?

Hoe belangrijk is het te weten van wie je afstamt, wat je wortels zijn? Daarover vertellen mensen die opgroeiden zonder een of beide biologische ouders te kennen. Samenstelling: Marjolein de Vries. (Herhaling van 9 november 1987).

10 april, 12.05-13.00 uur

Wie bewaakt de vrede?

Een programma over de democratische controle op bewapening. Samenstelling: Rita van Dijk en Rina Spigt.

10 april, 20.30-21.35 uur

Vrede, anders...

Een programma over sociale verdediging en andere alternatieven voor het voeren van oorlog. Samenstelling: Rita van Dijk en Rina Spigt.

17 april, 12.05-13.00 uur

Klein mankement geen bezwaar

Een compilatie van de vier gesprekken die op televisie te zien zijn. Samenstelling: Ingeborg van Teeseling.

17 april, 20.30-21.35 uur

Josepha Mendels

(Herhaling van 12 december 1988).

24 april, 12.05-13.00 uur

Het proletariaat op kleine voeten

Portret van Janusz Korczak, Pools kinderarts en literator die met Rousseau, Pestalozzi en Makarenko tot de belangrijkste vernieuwers van de opvoeding behoort. Korczak werd in 1878 in Warschau geboren waar hij behalve kinderarts en literator ook meewerkte aan vakantiekolonien en „levensscholen“. In 1911 kreeg hij de leiding over een aantal weeshuizen, die nadien uitgroeiden tot kinderleefgemeenschappen waarin zelfbestuur bestond en waarin kinderen een eigen rechtbank, parlement en krant hadden.

Samenstelling: Mieke Julien.

24 april, 20.30-21.35 uur

Nog onbekend

TELEVISIE

8 april, 22.41-23.11 uur

26 Bathrooms, een film van Peter Greenaway

13 april, 20.29-21.08 uur

(Niet) natuurlijke dood, een programma over euthanasie

Eind april, begin mei wordt in de Tweede Kamer gediscussieerd over de euthanasiewetgeving. De kans dat het regeringsvoorstel in deze wordt aangenomen is niet denkbeeldig. Hoe is de praktijk nu en welke consequenties heeft de mogelijke nieuwe wetgeving voor de praktijk? Daarover spreken een aantal patiënten en artsen zich uit. Samenstelling: Karin Junger.

(30 maart), 6, 20 en 27

april, 22.05-22.20 uur

Klein mankement geen bezwaar

Een viertal gesprekken met gehandicapte mensen die

Kwartslag Nederland 3

te maken hebben met onbegrip voor hun seksuele verlangens.

Interviews: Ageeth Scherphuis, regie: Rob van der Linden, productie: Ingeborg van Teeseling.

Gehandicapten hebben lustgevoelens en zijn op zoek naar relaties. Hoe vanzelfsprekend dat ook is, nog altijd wordt het vreemd gevonden. De vier geïnterviewden in deze serie schetsen dan ook hoe groot de problemen nog altijd zijn op dit gebied. Tegelijk blijkt uit hun verhaal dat ze zelf initiatieven ontplooiën nadat ze eenmaal geholpen zijn. De problemen blijven echter.

'Bij andere mensen merk je dat ze al zo lang aan het zoeken zijn dat ze bijna de moed hebben opgegeven. Dan maakt het niet meer uit wie je voor ze vindt, als het maar een ander mens is.' Dat zegt Nel Kienen in de tweede aflevering. Zij ervaaarde hoe het haar gehandicapte zoon niet lukte een vriendin te krijgen.

Ze plaatste een contactadvertentie en kreeg daar uiteindelijk reacties op. Inmiddels beheert ze honderden adressen. Soms lukt het haar mensen samen te brengen, vaker echter mislukt het. Toch vormt zich een soort kring van mensen die elkaar schrijven en bezoeken. De eerste contactadvertentie die ze voor haar zoon plaatste dateert van vijf jaar geleden; hij heeft nog altijd geen vriendin.

Ook René Vercoutre, die in de derde aflevering aan het woord komt, heeft ervaren hoe weinig seks en handicap met elkaar in verband worden gebracht: „Als je de tele-

visie aanzet, zie je steeds vaker bloot, seks, relaties. Dat soort dingen werken door op je geest, vooral als je gehandicapt bent en gelooft dat dat voor jou niet is weggelegd." René is medewerker van de Stichting Alternatieve Relatiebemiddeling, die bemiddelt in seksuele hulp voor gehandicapten in de vorm van betaalde hulpverlening. Er zijn op dit moment zeven dienstverleners, vijf vrouwen en twee mannen. Ze zijn afkomstig uit de medische wereld en hebben veelal reeds ervaring in het werken met gehandicapten; ze kennen de moeilijkheden en onmogelijkheden. Het landelijk netwerk kent al zo'n honderd cliënten, van wie de meesten mannen zijn. Veelal moeten de contacten stiekem tot stand komen, omdat bijvoorbeeld de ouders er niets van mogen weten. Duidelijk is echter dat de stichting in een grote behoefte voorziet.

Een van de cliënten van de Stichting Alternatieve Relatiebemiddeling is Joop van der Heyden, met wie Ageeth Scherphuis in de vierde aflevering praat. Anderhalf jaar geleden vroeg Joop's contactpersoon in het huis waar hij woont: 'Wil jij eigenlijk geen bezoek van een vrouw?' Inmiddels komt Hanja elke drie weken bij hem. 'De bezoeken van Hanja verlopen in een sfeer van lieflijkheid (...) Ik denk nu anders over vrouwen en ik masturbeer minder, want ik heb Hanja.' Slecht een enkele keer praat hij daar wel eens over met de leiding of met goede vrienden. Maar niet met andere bewoners, uit angst voor vreemde reacties...

ZOMAAAR BIJ ELKAAR GEWAAID

Het lied van de wind

Laatste couplet:

't Gaat hier tegenwoordig anders dan het vroeger is gegaan want veel nieuwe Nederlanders komen overal vandaan. Zoveel rassen zoveel talen, zomaar bij elkaar gewaaid. Luister naar elkaars verhalen, want de wind die is gedraaid.

Refrein:

Hoor je de woorden uit het noorden, fluistert daar het oosten niet? Hé, geluiden uit het zuiden, daar is het westen met een lied! Wind kan waaien, wind kan draaien en gaan liggen waar hij wil, kent alle talen en verhalen, luister naar de wind wees stil. De wind die weet wat mensen willen van Nederland tot Kameroen waarin ze van elkaar verschillen, overal weer anders doen.

In de televisieserie „Op zoek naar je eigen verhaal“ volgen we het schip de Palamedes met aan boord zes kinderen en een kapitein.

Hij is de wind die deze kinderen bij elkaar heeft gewaaid. Zes Nederlandse kinderen, Olga, Tom, Samir, Özlem, Erroll en Kamla. Drie jongens en drie meisjes, van wie er vier van oorsprong uit een andere windstreek komen. Zij vertegenwoordigen zes geestelijke stromingen.

Op reis met de Palamedes wisselen zij van gedachten, verschillen zij van mening, praten zij soms langs elkaar heen en begrijpen elkaar niet, maar ondanks

dat hebben ze plezier samen en een gemeenschappelijk reisdoel.

De vierdelige serie „Op zoek naar je eigen verhaal“ is op verzoek van de Nederlandse Onderwijs Televisie (NOT) samengesteld door Piet Feld en Fred Wartna, medewerkers van de Stichting Humanistisch Vormingsonderwijs en wordt in april door de NOT uitgezonden. De serie maakt deel uit van een compleet lessenspakket voor de groepen 5 en 6 van de basisschool en biedt leerkrachten de mogelijkheid om vorm te geven aan het nieuwe vakgebied Geestelijke Stromingen op een wijze die zo

dicht mogelijk staat bij de beleavingswereld van de kinderen.

Waar komt dat nieuwe vak opeens vandaan?

Er zijn in de afgelopen tijd nogal wat mensen met verschillende levensbeschouwelijke achtergronden in Nederland bij elkaar gewaaid.

Mensen die zomaar bij elkaar zijn gewaaid, staan niet meteen voor elkaar open; zij hebben niet voor elkaar gekozen. Het is de wind die hen samen heeft gebracht, het toeval.

De Nederlandse overheid voelde zich geroepen het toeval een handje te helpen en dus werd er in 1985 een nieuw verplicht vak op de basisschool ingevoerd: Geestelijke Stromingen. In de wet wordt het pluralistische karakter van de Nederlandse samenleving gekonstateerd en spreekt men het onderwijs aan om aan die verschillende levensbeschouwingen aandacht te besteden. Kinderen moeten informatie krijgen over elkaars levensbeschouwing, zodat vooroordelen, diskriminatie en racisme worden bestreden.

In de praktijk betekent het dat de groepsleerkracht het vak moet gaan geven, maar over welke inhoud hebben we het dan? Welke religieuze en maatschappelijke stromingen moeten er aan de orde komen? Zijn socialisme en feminisme ook geestelijke stromingen, die binnen dit vak moeten vallen? En welke religieuze stromingen moeten de revue passeren? Het is onmogelijk een volle-

Foto: Huib Veldhuijsen

Kinderen uit alle windstreken zingen samen met de kapitein van de Palamedes

dig beeld te geven; binnen de Islam alleen al kent men tientallen verschillende stromingen! En als men al tot een selectie kan komen, op welke wijze moeten de levensbeschouwingen dan worden behandeld? De meeste groepsleerkrachten hebben geen antwoord op deze vragen, zijn er tijdens hun opleiding ook niet op voorbereid.

Het gevaar bestaat dat het vak wordt aangeboden als een kaleidoscoop van

HVO stelt tv-serie samen over zes kinderen op zoek naar hun eigen verhaal

kleurige aantrekkelijke plaatjes. Van Moslims die in de moskee bidden, van Katholieken in een kathedraal, van orthodoxe Joden die de Tora lezen, van Hindoes die zich wassen in de Ganges. Beelden van een werkelijkheid die voor kinderen alleen maar sprookjesachtig zijn en hen er niet van zullen weerhouden hun klasgenoot uit te schelden voor Bounty of Driesterrenkoelkast.

Hevige storm

De samenstellers van de serie stelden de kinderen centraal, zodat hun levensbeschouwelijke achtergrond niet geïsoleerd aan de orde komt. Geen kleurige plaatjes van verre werkelijkheden, maar zes kinderen met wie de kijker zich kan identificeren. Het schip geeft de mogelijkheid hen tijdelijk uit hun dagelijkse omgeving te halen, een versnelde kennismaking tot stand te brengen en hen gezamenlijk avonturen te laten beleven. Hun dagelijkse werkelijkheid komt terug in flash-backs, korte filmische impressies van de situatie thuis, van de Koranschool of een verjaardagspartijtje.

De verschillen in levensbeschouwelijke achtergronden worden niet nadrukkelijk en op abstrakt nivo behandeld, maar manifesteren zich in kleine gebeurtenissen tijdens de reis. Tom bijvoorbeeld heeft in de serie een katholieke achtergrond, terwijl Olga met het humanisme is groot gebracht. Tijdens een hevige storm worden zij zeeziek en belanden in de ziekenboeg. Beiden hebben zij een manier om met hun angst om te gaan. Terwijl Tom bidt tot God in de hoop dat deze de storm zal bedwingen, houdt Olga, spierwit en met gesloten ogen, een verhandeling over hoge en lage drukgebieden. Olga vraagt Tom verbaasd wat hij aan het doen is, maar laat hem bidden en Tom vraagt zich af hoe Olga aan die kennis komt, maar laat haar redeneren.

Roldoorbreking

Er is ook aandacht besteed aan wat met een groot woord „roldoorbreking“ heet. Vaak gebeurt dat op een zodanig nadrukkelijke wijze dat het op de kijker

Er woedt een storm, en ieder heeft z'n eigen manier om met angst om te gaan

een omgekeerd effect sorteert. Jongens bakken dan gevoelig pannekoeken met schortjes voor, terwijl meisjes voortdurend stoer aan auto's sleutelen. Het is de makers gelukt het subtieler aan te pakken.

Ozlem, een vriendelijk en bescheiden meisje, bevrijdt op een eiland een konijn uit een strok. De stroper eist het konijn van haar terug en valt haar aan. Uiterlijk onbewogen schopt ze hem eerst tegen zijn ene, dan tegen zijn andere been en de stroper kiest het hazzepad.

De andere kinderen komen aangerend en Erroll, de extraverte gangmaker van het gezelschap, voelt zich geroepen dit tere meisje te beschermen.

„Heeft hij je wat gedaan?“ vraagt hij meelevend. „Nee, hoor,“ zegt Ozlem, „ik heb hem geschopt. Kijk, zo.“ En ze schopt ter illustratie Erroll eerst tegen zijn ene been, dan tegen zijn andere. Erroll begrijpt deze gevoelige les klaarblijkelijk, want hij houdt verder zijn mond.

Het windorgel

Onbegrip en gebrek aan informatie kunnen leiden tot vooroordelen.

Hoe dat er in de praktijk van alledag uit kan zien, wordt getoond in een flash-back van Samir op een verjaardagsfeestje. Een groep kinderen is aan het koekhappen met een blinddoek voor, drinkt limonade en eet lekkere hapjes. De moeder van Samirs vriendje komt langs met een schaal overheerlijke leverworst. Samir bedankt vriendelijk. Ook de saté met pindasaus kan hem niet verleiden. Moeder: „is het niet goed genoeg soms?“ Samir: „jawel, maar ik mag het niet. Het is varkensvlees.“ Moeder: „komt anders van een eerste klas slager hoor.“ Samir: „maar het is varkensvlees en dat mag ik niet eten. Ik ben een moslim.“ Moeder: „O, wat eet je dan wel? Alleen lollies zeker? Daar staat nog een hele schaal.“ Reden voor Samir om op te stappen.

Ja, mensen denken vreemde dingen. Kamla haakt in op het verhaal van Samir en vertelt dat kinderen soms verbaasd zijn dat ze rood bloed heeft, alsof

ze bruin bloed zou hebben! De andere kinderen lachen, ja, een Chinees heeft zeker geel bloed en een zebra wit-zwart gestreept bloed.

Ondertussen waait de wind en maakt wonderlijke tonen. De kinderen gaan op zoek naar de bron en vinden achter een duintop het windorgel.

De tonen veranderen als de kinderen hun handen op de openingen van de pijpen neerleggen. Langzaam gaat de muziek van het windorgel over in de melodie van het Lied van de wind en Kamla zingt het laatste couplet.

Keuze uit kinderen

Wie zijn de kinderen die op de Palamedes terecht zijn gekomen? In het dagelijks leven heten zij anders en ook hun achtergrond is niet volledig identiek met hun rol. Zo is Tom van huis uit niet katholiek, heeft hij zich voor deze serie laten informeren over het katholieke geloof en zich er zoveel mogelijk in ingeleefd.

De makers van de serie hebben 275 kinderen van ruim twintig Amsterdamse basisscholen langs zich zien trekken. De keuze was niet eenvoudig, omdat de kinderen aan heel wat criteria moesten voldoen. Behalve hun leeftijd (tussen 10 en 12 jaar) moesten zij ook vanuit verschillende etnische groepen komen. Uiteraard moesten zij gevoel hebben voor spel, sociaal vaardig zijn, snel kunnen leren, doorzettingsvermogen hebben en het Nederlands goed kunnen spreken. Tenslotte was de medewerking van de ouders een vereiste. Karel Baracs, speldocent, leidde de creatieve spellessen, terwijl Oncko Grader, regisseur, observeerde en deels registreerde op video. Uiteindelijk werden er vijftientwintig kinderen voor een auditie uitgenodigd, die voor deze gelegenheid een korte dialogtekst voorbereidden. Behalve op spelkwaliteiten werd er ook gelet op de persoonlijkheid van de kinderen.

Dit leidde tenslotte tot de keuze van de zes kinderen uit „Op zoek naar je eigen verhaal.“

Samen met de makers brachten de kinderen een weekend door in een jeugd-

REÏNCARNATIE, LEU

herberg in Soest. Daar leerden zij elkaar kennen, sloten vriendschap en legden een basis voor een goede samenwerking. In de duinen luisterden zij naar de wind en de zee en zij gingen op bezoek bij de weerman Erwin Kroll, die hen uitgebreid het verschijnsel storm uitlegde. In zes dagen werd de serie opgenomen in een decor, bestaande uit een houten schip, compleet met stuurhut, kajuit en slaapkooien, een havenkade en een duinlandschap. In een kamertje naast de set had Oncko Grader gezorgd voor zes veldbedden, waar de kinderen tussen de opnames even tot zichzelf konden komen. Toen de opnames ten einde waren, kostte het de kinderen veel moeite om afscheid van elkaar te nemen. Op hen heeft de serie in ieder geval het beoogde effect gehad. De interesse voor elkaar groeide, conflicten ontstonden en werden opgelost.

De serie geeft genoeg aanknopingspunten voor HVO-geenden en groepsleerkrachten om – zo mogelijk in samenwerking – aandacht te besteden aan geestelijke stromingen. Het bij de serie horende lesmateriaal, bestaande uit een handleiding voor leerkrachten en een leerlingenboekje, geeft allerlei verwerkingsmogelijkheden die de inhoud van de serie meer diepte geven. Leerlingen maken onder andere een stamboom, een zelfportret en een geboortekaartje. Zij tekenen hun geheime schat en hun mooiste droom. Uiteindelijk komen alle voorwerpen terecht in een kijkdoo die het eigen verhaal van de bezitter vertelt.

Mieke Julien

Feitelijke gegevens

Televisieserie	
Samenstelling:	Piet Feld (Stichting HVO) Fred Wartna (Stichting HVO)
Koördinatie:	Hans Fortuin (NOT)
Begeleiding:	Rein Corporaal (ABOO) Aart Nolen (ABOO)
Regie:	Oncko Grader
Productie:	Tineke Karels
Adviezen:	Jan Berenhout Bim Mungra Olga Orman Piet Brinkman
Tekst en muziek lied:	Harrie Jekkers Koos Meinderts Leon Smit
Tekeningen:	Johan Volkerijk

Uitzenddata:

1. ma. 3 april	14.00 uur
di. 4 april	10.00 uur
2. ma. 10 april	14.00 uur
di. 11 april	10.00 uur
3. ma. 17 april	14.00 uur
di. 18 april	10.00 uur
4. ma. 24 april	14.00 uur
di. 25 april	10.00 uur

Elke aflevering duurt ongeveer 20 minuten.

Leerlingenmateriaal en handleiding

Samenstelling:	Piet Feld Fred Wartna Erik Uitenboogaard
Illustraties:	Huib Veldhuizen
Fotografie:	Ampersand, Utrecht
Vormgeving:	Hoonte-Holland, Utrecht
Productie:	Joop Lieveise (NOT)

Reïncarnatie is wat je tegenwoordig een heikel onderwerp noemt, emotioneel bladen als alle thema's die met laatste levensvragen te maken hebben. Als je in de boekwinkel iets over reïncarnatie zoekt, word je verwezen naar de uitpuilende schappen 'Occult', 'Paranormaal', 'New Age', 'Anthroposophie' en soms ook 'Psychologie'. Dat geeft al iets aan van de verwarring rondom reïncarnatie. Hoe benader je zo'n onderwerp? Ik vond gelukkig een handzame wegwijzer. Het aantrekkelijke van het boekje *Reïncarnatie, een veelzijdig perspectief* van Reender Kranenburg, Hugo Verbrugh e.a. is, dat het reïncarnatie vanuit verschillende gezichtspunten belicht. Het is de neerslag van een lezingencyclus die het Beziinningscentrum van de Vrije Universiteit in Amsterdam organiseerde.

Wat moeten we precies onder reïncarnatie verstaan? Het is de gedachte dat er in de mens een eeuwig onvergankelijk principe is (ook wel ziel genaamd), dat na de dood op deze aarde op de één of andere manier terugkeert. Bepalend voor deze terugkeer is wat hindoe's het *karma* noemen: de totaalbalans van daden die de betreffende mens in zijn leven heeft verricht. Deze terugkeer kan in andere mensen plaats vinden, maar ook in de vorm van dieren of planten. Begrippen als wedergeboorte en zielsverhuizing zijn synoniem. Het is niet gek om vervolgens ook eens na te gaan wat reïncarnatie allemaal niét is. Het is geen *incarnatie*: de overtuiging dat een wezen van een bovenmenselijke orde zich op aarde in een menselijk lichaam manifesteert. Het heeft eveneens niets te maken met de zg. *prae-existentie*: de opvatting dat onze ziel door god al vóór onze geboorte geschapen is en na onze dood weer tot hem terugkeert. Het gaat dus om iets anders dan om een voortbestaan in een hiernamaals. Om deze reden ook kan de *bijna-doodservaring* niets bijdragen. Tenslotte heeft reïncarnatie niets te maken met *spiritisme*, het geloof dat zielen van overledenen rondom ons aanwezig zijn en opgeroepen kunnen worden.

Niet van alle kulturen

Is reïncarnatie een gedachte van alle tijden en kulturen, zoals wel eens gesuggereerd wordt? Die indruk zou je kunnen krijgen uit alle opsommingen die er gegeven worden. Dat is echter optisch bedrog, want heel vaak komt de reïncarnatie gedachte ook niét voor. Zo was ze onbekend in het oude China tot aan de komst van het boeddhisme, het India van voor de Oepanijaden, het oude Egypte, het voorsocratische

Griekenland, het vroege christendom en in de islam. Ze is dus zeker niet vanzelfsprekend universeel als wel wordt gedacht.

In onze kultuur is de reïncarnatie gedachte terug te traceren tot het *dualisme* van het oudperzische geloof van *Zarathoestra*. In dit geloof is er een voortdurende strijd gaande tussen twee oerprincipes: het Goed en het Kwaad. Op allerlei nivo's wordt deze strijd uitgevochten: in de kosmos tussen goden, in de wereld tussen mensen en in de mens tussen impulsen en meningen. In de 6e eeuw voor Christus was deze dualistische denkwijze in Griekenland post in allerlei mysteriekultussen zoals die van *Orphiërs* en *Pythagoreërs*. De mens kent in zichzelf een goed en een kwaad element. Via vele levens is uiteindelijk bevrijding mogelijk, maar niet eenvoudiging tot stand te brengen. Wie vrij wil worden, zal zich moeten aansluiten bij een van de mysteriekultussen. Door middel van inwijding, reiniging, rituelen, meditatie, ascese, studie van geheime boeken, enz. komt men na verloop van tijd zo ver dat men de goddelijkheid bereikt en vrij wordt. In deze zelfde lijn denkt Plato. De ziel als het goede element van de mens zit gevangen in het kaderelement: het lichaam. Na de dood komt de ziel vrij en wordt naar de daden van de mens geoordeeld. De goede zielen gaan direct naar de eeuwigheid, de slechte naar de eeuwige verdoemenis en de tussenkategorie komt als mens, dier of plant op aarde terug. Via de *Gnosis* (letterlijk: inzicht) en de *Neo-Platonici* hebben deze gedachten tot ver in de Middeleeuwen hun invloed uitgeoefend.

Wordingsproces

Sommigen zijn van mening, dat de reïncarnatiegedachte al in de bijbel voorkomt. In de brieven van Paulus komt het woord wedergeboorte inderdaad voor, maar in een andere betekenis. Het

ALS SPEELSE GEDACHTE

duidt daar het wordingsproces aan, dat de mens meemaakt als hij zich tot Jezus Christus bekeerd heeft. Ook wordt vaak gewezen op het verhaal van de blindgeborene uit Johannes 9. De leerlingen stellen Jezus de vraag of het kan zijn dat de ouders van iemand die blind geboren is misschien gezondigd hebben; ziekte is toch immers vaak het gevolg van zonde! Deze vraag zou richting reïncarnatie kunnen wijzen. Het antwoord van Jezus ontzenuwt echter deze stelling: ziekte en zonde hebben niets met elkaar te maken. Een blinde kan best 'zien' en een ziende 'blind' zijn, openstaan of zich afsluiten voor het ware geloof.

De oude Kelten kenden de reïncarnatiegedachte wél en op basis hiervan én van de al genoemde gnostische en neoplatonische dualistische denktraditie schoot ze in de vroege Middeleeuwen opnieuw wortel. Wreed werden aanhangers als Manichaeïers, Bogomilen en Katharen door de Kerk onderdrukt, maar eerder vanwege hun ketterse levensstijl dan om hun opvattingen over reïncarnatie. Onkruid vergaat niet. Als onderstroom is de gedachte steeds aanwezig gebleven, zowel in het christendom als in jodendom (Kabbalah) en islam (Soefi).

De reïncarnatiegedachte kwam dus lang niet altijd voor. Maar voerde toen ze eenmaal „uitgevonden“ was, een hardnekkig bestaan, vaak opgenomen in een breder godsdienstig of religieus kader.

Levend onderdeel

Tegenwoordig is binnen *theosofie* en *antroposofie* de gedachte aan reïncarnatie een levend onderdeel. Wat hierin echter geen rol speelt, zijn de herinneringen aan vroegere levens. Toch ligt het voor de hand dat je nieuwsgierig

bent naar wat je in vorige levens was. Waarom herinner je je die eigenlijk niet? In de genoemde denkrichtingen is reïncarnatie echter het produkt van een innerlijk rijpingsproces waarin het ik overstegen wordt en de band met het Al hersteld.

De zogenaamde *regressietherapie* ligt dat anders. Daarin herbeleven mensen in hypnose of via andere methoden vorige bestaanswijzen. Vaak worden deze belevingen aangevoerd als bewijs voor reïncarnatie, soms geloven regressietherapeuten er zelf niet eens in! Net als bij hallucinaties is het inderdaad moeilijk om realiteitswaarde toe te kennen aan belevingen die onder hypnose tot stand gekomen zijn. Dat neemt niet weg dat er soms treffende staaltjes vertoond zijn bij patiënten die zich zaken „herinnerden“ die ze onmogelijk hadden kunnen weten. Maar ook andere hypothesen dan die van reïncarnatie zouden dit kunnen verklaren. In ieder geval werkt de regressietherapie wel en helpt mensen van angsten af, van fobieën die anders nauwelijks meer te behandelen waren. Dankzij het werk van de algemeen erkende ontwikkelingspsycholoog Hans Cladder is ze dan ook in gevestigde kringen geaksepteerd geraakt.

Persoonlijke opvatting

Wat vind ik als humanist nou van dit alles? Laat ik eerlijk toegeven dat ik reïncarnatie een fascinerende gedachte vind. Ik ben in een regressietherapeutische situatie ook eens in mezelf teruggegaan en „was“ een priester uit de Griekse Oudheid. Toch boeit me niet zozeer de gedachte dat ik die priester was als wel het idee dat er in alle tijden en in allerlei vormen figuren *zoals* ik bestaan hebben. Niet alleen in de geschiedenis, maar ook in andere culturen, in verhalen, romans en (hopelijk) de toekomst. Het overkomt me soms dat

ik mensen tegenkom, echt of in boeken, die als het ware méér „mezelf“ zijn dan ik dat ben. Mensen die beter dan ik hun (mijn) mogelijkheden ontplooid en generaliseerd hebben, „congruenter“ en helderder zijn. Die priester was zo iemand. Het gaat in reïncarnaties altijd om koningen, priesteressen en heiligen. Het is heerlijk om zo iemand te ontmoeten en het is helend hem of haar zelfs even te mogen „zijn“.

Het is fascinerend om mezelf niet alleen in bepaalde mensen te herkennen, maar ook in andere landen en culturen. In Griekenland voel ik me meer tot mijn recht komen dan in het heilige land. En Griekenland staat dan natuurlijk niet in de eerste plaats voor zon en zee, maar voor de Antieke cultuur. Iets dergelijks moeten de Renaissance-humanisten hebben meegemaakt toen ze zichzelf in essentiële vorm terugvonden in de geschriften van de Klassieken. Heeft Renaissance trouwens niet iets met reïncarnatie te maken?

Ik besef dat ik met de reïncarnatiegedachte aan de haal ben gegaan, dat ik ermee aan het spelen ben. Ze is voor mij dan ook een uitnodiging tot spel, een speelse gedachte die me inmiddels wél het een en ander heeft opgeleverd. Bijvoorbeeld het besef dat ieder moment te beschouwen is als een wedergeboorte, dat ieder moment een ander leven kan beginnen. Het gevoel van verbondenheid met geschiedenis en natuur, van herkenning ook in planten en dieren. Ik heb altijd iets met ooievaars gehad – en kom niet voor niets uit Den Haag.

Claim gevaarlijk

Ik vind wel dat reïncarnatie een speelse gedachte moet blijven. Alle plezier gaat er voor mij af als mensen in alle ernst en vaak vol pretentie over hun vorige levens vertellen en er boeken over vol schrijven. Bepaald gevaarlijk vind ik het als de reïncarnatiegedachte door een bepaalde groep geclaimd wordt en ingebouwd in een doortimmerd geloofssysteem die een waarheid oplevert die „anderen“ niet zouden hebben. Maar eng vind ik de groep die zich voor de gedachte afsluit en haar met het redelijke en zedelijke vingertje afwijst. In bovengenoemd boekje wordt reïncarnatie vergeleken met knoflook. Dat is een leuke gedachte. Er zijn mensen die bij knoflook zweren – een crime voor hun omgeving – in de ijdele hoop eeuwig jong te blijven. Er zijn ook mensen die knoflook maar vies vinden. Ik voel me het meest thuis in de middenkategorie van mensen die een vleugje zo af en toe weten te waarderen. Ik hou van Bourgondiërs die weten te leven!

Albert Nieuwland

Verder lezen: Reender Kranenborg, Hugo S. Verbrugh en anderen: *Reïncarnatie, een veelzijdig perspectief?* Kok Agora Kampen 1988. f 24,75.

De negende landelijke Vrouwen-dag op 11 maart begon met Konin-gin Beatrix die de onweerstaanbare behoefte voelde in een lied over de vrouwenstrijd uit te barsten. In een damestoilet nog wel. De juffrouw van de retirade gooide de benen hoog op en vuurde de zaal aan. Een toevallige bezoeker bracht het ref-rein krachtig voor het voetlicht en nu allemáááá: samen staan we sterk!"

Vrouwentheatergroep 't Gist was de aanstichter van dit moois. De HV-Vrouwendag in het landelijk Humanistisch Centrum in Utrecht eindigde ook in een luchtige sfeer, met muziek. Er tussenin werd veel, heel veel gepraat rond het thema „Van bestemming naar keuze" en over individualisering en verbondenheid. Een impressie van Els van Thiel.

Van individualisering naar verbondenheid. Thea de Groot-Zurné, voorzitter van de Vrouwengroep van het HV, legde het aan het begin van de dag nog eens uit. Individualisering niet in de zin van „ieder voor zich", maar als een bewust kiezen voor de wijze waarop je als zelfstandig mens wilt leven. „Ik weet wel dat dit mooi en eenvoudig klinkt, maar dat het in de praktijk niet meevalt om het te realiseren. Om een zelfstandig persoon te kunnen zijn, moet je zelfbewust zijn. Je moet er zelf van overtuigd zijn dat je iemand bent en dat je gelijkwaardig bent aan wie dan ook. Individualisering kan alleen plaatsvinden op basis van zelfrespekt en gevoel van eigenwaarde."

En dat is nou juist waar voor vrouwen vaak de schoen wringt. Thea de Groot-Zurné zei het zo: „Vrouwen voelen zich nogal eens schuldig en egoïstisch als ze voor zichzelf opkomen en zich niet langer willen laten gebruiken. Als je naar het verleden kijkt, is dat niet verwonderlijk. De bestemming voor vrouwen – huwelijk en moederschap – lag vast. Loskomen van dat idee is niet alleen een rationeel gebeuren, maar ook een ingrijpend emotioneel proces. Het kan een grote steun zijn je hierbij verbonden te voelen met andere vrouwen." Met deze woorden werden de deelnemers naar de kleine gespreksgroepen geleid.

Altijd koude voeten

Een tiental vrouwen in een kring. Het thema „Van bestemming naar keuze". Op tafel de meegebrachte voorwerpen die dat thema symboliseren. Ze kenden elkaar niet, kwamen uit alle delen van het land en hun achtergrond en leeftijd liepen zeer uiteen. En toch ontstond er op de beste momenten een sfeer van openheid en onderling begrip en vertrouwen.

Het thema riep vragen genoeg op. In hoeverre heb ik me gedragen zoals van me verwacht werd? Op welke momenten koos ik voor mezelf? Welke belemmeringen ondervond ik daarbij? Hoe kom ik aan die geboden en verboden

ZAL IK NU DE WAS DOEN OF MOET IK EERST DIE NOTA DOORLEZEN?

die ik mezelf opleg en die minstens zo hardnekkig zijn?

„Koude voeten", zei één van de vrouwen. „Altijd koude voeten, omdat mijn moeder het niet bon ton vond als een meisje, een jonge vrouw, op pantoffels liep. En denk je dat ik me nu een paar lekker warme sloffen aanschaf? Helemaal niet. Want ik hoor nog steeds de stem van mijn moeder in mijn oren." Een van de vrouwen vertelde dat haar „bestemming" naadloos aansloot bij haar eigen verlangens. Ze heeft geen moment gearzeld, echt gekozen voor huwelijk en moederschap. Een schat van een man, lekkere donderstralen van kinderen, een baantje erbij met de mogelijkheid de uren zelf in te delen, geen dilemma's, geen diepe dalen. „Bestaan er echt levens die zó gemakkelijk verlopen?", reageerde een ander peinzend.

Twee werelden

Het symbool dat Rie van der Heiden-Schoen (60) meenam naar Utrecht bestond uit twee afbeeldingen. Op het ene plaatje een zedige, konventioneel geklede vrouw, haar houding één en al onderdanigheid. Op het andere een vrouw in een heel wat lossere pose. Gemakkelijke stoel, de benen languit, poes en boek op schoot. Twee vrouwen, twee werelden van verschil. „Hoe kun je kiezen, als je dat nooit geleerd hebt? Als er altijd vóór je werd gekozen, als je afhankelijk was."

De vader van Rie was een interessante, maar ook zeer dominante man. Haar moeder had niet veel in te brengen. Ze groeide op in een vrij welgesteld plattelandsmilieu. „Ik kon mij toen heel moeilijk identificeren met mijn moeder, een lieve, aarzelende en onzekere vrouw. Ik had eigenlijk vier moeders, mijn drie oudere zussen moederden naar hartelust over me. Toen ik acht was, werd de eerste zoon geboren. Eindelijk, dacht ik, eindelijk iemand over wie ik de baas kan spelen!"

De Rie van vroeger die altijd dacht dat ze de mindere was, dat ze schuld had aan wat dan ook, die immer twijfelde aan zichzelf en die liever haar tong afbeet dan dat ze zei wat ze dacht, heeft een lange weg af moeten leggen voor-

dat ze de actieve, zelfbewuste vrouw werd die ze nu is. „Ik heb voor de Vrouwendag niet voor niets het symbool gekozen van twee heel verschillende vrouwen. De kentering in mijn leven kwam een jaar of tien geleden, ik was toen vijftig. Ik wilde niet langer dat anderen over mijn leven beslisten. Ik luisterde naar de programma's van het HV, kwam in contact met de vrouwenbeweging. En mijn dochter kwam van de sociale academie met allerlei verhalen thuis. Dat alles bracht een bewustwording op gang. Natuurlijk wilde ik als jong meisje trouwen en kinderen krijgen, dat hoorde zo.

Toch was ik niet echt gelukkig geweest in het huishouden. Ik had altijd veel behoefte aan activiteiten buitenshuis. Langzaam begon ik te ontdekken hoeveel van ons leven cultureel bepaald is, en wat nog belangrijker was: ik begon te zien wat écht bij me hoorde."

Rie werkt nu voor Amnesty International, studeert geschiedenis, is lid van de HV-Vrouwengroep, van de Bond van Plattelandsvrouwen en van de Vrouwengeschiedenisgroep, en ze is pedicure. Een feministische therapeute hielp haar bij haar zoeken naar eigenwaarde en zelfvertrouwen. „Ik liet me zoals zoveel vrouwen overal de verantwoordelijkheid voor in de schoenen schuiven. Vooral als het ging om sfeer en relaties. Ik begon in te zien hoe subtiel, maar toch dwingend dat soms gaat. Ik besloot voortaan zelf te kiezen en de dingen niet meer te laten gebeuren." De verandering werd Rie niet in dank afgenomen door de mensen om haar heen. „Vroeger was je altijd zo lief", zei een familielid. „Tja... en nu ben ik lief voor mezelf. Maar er zijn momenten dat ik denk: vroeger, toen was het een stuk simpeler. Maar een weg terug is er niet."

Brutaal aanbevolen

„Zal ik nu de was in de machine doen of moet ik eerst die nota doorlezen?" Een stem uit de zaal vertolkte het dilemma in veel vrouwenlevens nu.

In het forum 's middags namen drie generaties plaats. Liesbeth den Uyl-van Vessem, schrijfster, („... denk maar

V.l.n.r.: Marielou Keller, Heleen Kromhout, Liebeth den Uyl en Klazien van Brandwijk-Wiltjer

HV-Vrouwendag over bestemming, keuze en de mythe van de moderne vrouw die alles maar moet aankunnen

niet dat ik het oude dames standpunt ga vertolken, ik weet niet eens wat dat is"), Klazien van Brandwijk-Wiltjer, humanistisch raadvrouw bij Defensie en als jongste Marielou Keller, algemeen medewerkster FNV-jongeren. Liesbeth den Uyl zette de toon met de opmerking: „Ik heb altijd goed voor mezelf op kunnen komen. Ze hebben me dan ook vaak brutaal genoemd. Als u dat ook heeft, gaat u daar dan vooral mee door. Ik kan het aanbevelen.“

De eerste vraag – hoe kon het anders – betrof de op 8 maart opgerichte Vrouwenpartij. „Toen ik het hoorde dacht ik: oh, wat goed; tegelijkertijd dacht ik: oh, wat slecht“, liet de vragenstelster schriftelijk weten aan het forum. En ook het forum kwam er niet uit. De Vrouwenpartij zou nog in vele toonaarden worden geprezen en verguisd die middag.

Het thema riep veel vragen op waarvoor geen pasklare antwoorden zijn. Zelfs niet met een forum met wijze vrouwen. „Waarom gaan we zo gemakkelijk mee in bestaande structuren in plaats van er uit te stappen en kritisch te kijken?“ En: „Wat voor keuze heb je nou helemaal als je economisch afhankelijk bent?“

Leven of werken

Op een gegeven moment stond er een jonge vrouw achter de microfoon die zei: „Ik heb alles waar vrouwen de laatste tientallen jaren voor gevochten hebben. Ik heb een opleiding, een baan en een mooi inkomen. In mijn beroep is het niet mogelijk minder dan veertig uur per week te werken. Ik heb nergens anders tijd voor. Is dat nou de nieuwe norm? Ik kan kiezen. Hoe geef ik vorm aan die keuzevrijheid?“ Het was Dithe

Koppenol (26) die deze hartekreet de zaal instuurde. Ze komt uit Rotterdam, werkt als bedrijfsjuriste en studeert fiscaal recht. Ze komt uit een milieu waarin het vanzelfsprekend was dat je doorleerde.

Een vriend, een huis, een full-time baan en een studie. Het is veel, heel veel, zei ze. „Ik zou heel graag minder willen werken, maar dat kan niet. In de commerciële sfeer waarin ik werk, kijkt men er al vreemd van op als je je werkweek tot veertig uur wilt beperken. Ik heb belangstelling voor veel dingen, ik zou wat aan sport willen doen, ik zou actief willen zijn binnen het HV, maar ik kom er niet aan toe. Om over kinderen maar helemaal niet te spreken. Soms krijg ik het gevoel dat ik moet kiezen tussen leven en werken. Ik zit misschien wel in een luxe positie, want ik zou best met minder geld toe kunnen. Hoe giet ik het in het vat om een leven te krijgen dat niet alleen uit werken bestaat? Wij hebben als vrouwen de laatste jaren zo veel bereikt. Zijn we nog steeds slaven, maar nu van onze banen?“

Wat zag Dithe als oplossing? „Als iedereen vijf uur per dag zou werken, een vijftienvijftigjarige werkweek voor iedereen – vrouwen en mannen – zouden geld en banen heel wat eerlijker verdeeld zijn. Een leven dat alleen uit werken bestaat, is, met al het verdiende geld, een arm leven. Daarom voel ik me hier ook zo thuis op de Vrouwendag. Ik kan hier nadenken over andere waarden dan alleen werken en geld verdienen. Ik geniet ervan.“

Nieuwe supervrouw

Uit één van de discussiegroepen kwam de ietwat kryptische opmerking dat het

thema eigenlijk beter zou kunnen luiden: „Van voorbestemming naar keuze van bestemming“. Forumlid Marielou Keller, die uitblonk in ontwapenende eerlijkheid, zei: „Ik merk het vaak pas achteraf dat er een belangrijk keuzemoment was.“ Kinderen krijgen hoorde twintig jaar geleden nog tot de natuurlijke, vanzelfsprekende bestemming van de vrouw. Onder invloed van de anticonceptiepil en het emancipatiesteven is het nu een individuele keuze geworden. Klazien van Brandwijk-Wiltjer signaleerde een nieuwe mythe: je moet het als moderne vrouw allemaal maar aankunnen. De media tonen ons een nieuwe supervrouw, eentje die huwelijk, moederschap, huishouden en baan moeiteloos en kreukvrij combineert. Klazien, die zelf (nog) geen kinderen heeft: „We mogen nu kiezen voor wel of geen kinderen, maar toch wordt er vaak op subtiele, onderhuidse wijze een appél op ons gedaan. En met een stem waarin de gezorgdheid er dik bovenop wordt gelegd: „Ach, jij hebt zelf geen kinderen? En je kunt toch zo leuk met ze omgaan...“ Soms denk ik: ontbreekt er dan toch iets aan me?“

Bad, bed, brood-opvang

„Van individualiteit naar verbondenheid. Dat inspireerde Grietje Santing, lid van de HV-Vrouwengroep vanaf het eerste uur, tot een oproep om te komen tot een humanistische „bad, bed, brood“-opvang. „Ik vind: noblesse oblige. Als je in het gelukkige bezig bent van bepaalde talenten, betaalde arbeid en een goede positie, moet je anderen laten delen in wat je hebt. Iedereen heeft recht op zijn of haar ontplooiing, óók de mensen die héél weinig hebben.“ Een opmerking die bij enkele aanwezigen in het verkeerde keelgat schoot; „néé, alsjeblieft, geen charitas!“

In de wandelgangen verduidelijkte Grietje dat zij door haar werk als humanistisch raadvrouw bij psychisch gestoorde delinkwenten in de Bijlmerbajes in aanraking komt met een groep mensen die buiten het blikveld ligt van de meesten van ons. „Soms komen de delinkwenten zomaar ineens op straat te staan. De pastoor heeft altijd nog wel een klooster achter de hand, de dominee kan ook nog wel wat regelen. Als humanisten moeten wij ons ook verbonden voelen met de mensen die echt heel weinig hebben om op terug te vallen. Nee, geen charitas, geen goede werken om de hemel te verdienen, maar laten delen in wat je zelf hebt. Dat wat de Engelsen bedoelen met 'to share'. Het mocht wel eens gezegd worden, vond Grietje, in zo'n zaal vol „sterke vrouwen“.

„En als dan ooit nog eens alles gelijk verdeeld wordt, arbeid en geld, hoef ik niet zo veel terug te hebben, al ben ik dan bepaald niet rijk“, zei een stem uit de zaal. Een mooie slotopmerking. En gesterkt door het motto van Liesbeth den Uyl „moed, lef en zelfvertrouwen“ konden de deelnemers aan deze negende HV-Vrouwendag terugzien op een goede dag.

Els van Thiel

Op 8 december 1987 hield HV-voorzitter Jan Glastra van Loon de Socrateslezing over humanisme en levensstijl. De lezing met de titel „Mensen, van nature kultuurwezens“ maakte veel reacties los. De pers pikte er vooral de handreiking naar de kerken uit, maar Jan Glastra van Loon poneerde in die boeiende lezing wel meer dan dat alleen. In de loop van 1988 hielden velen in het HV zich speciaal met het onderwerp bezig. In vele afdelingen werd in aanwezigheid van de HV-voorzitter gediscussieerd en er werden uitvoerige reacties naar een speciale commissie Humanisme en levensstijl gestuurd. De redactie van de Humanist selecteerde enige reacties, vatte deze kort samen en legde ze voor aan Jan Glastra van Loon die er op reageerde. Het resultaat vindt u op deze pagina's. Hopelijk betekent het voor veel lezers een welkome aanvulling op dit boeiende thema.

Reactie van de heer Prins

De rol van de cultuur wordt overschat, de biologische wortels van de mens zijn ook maatgevend.

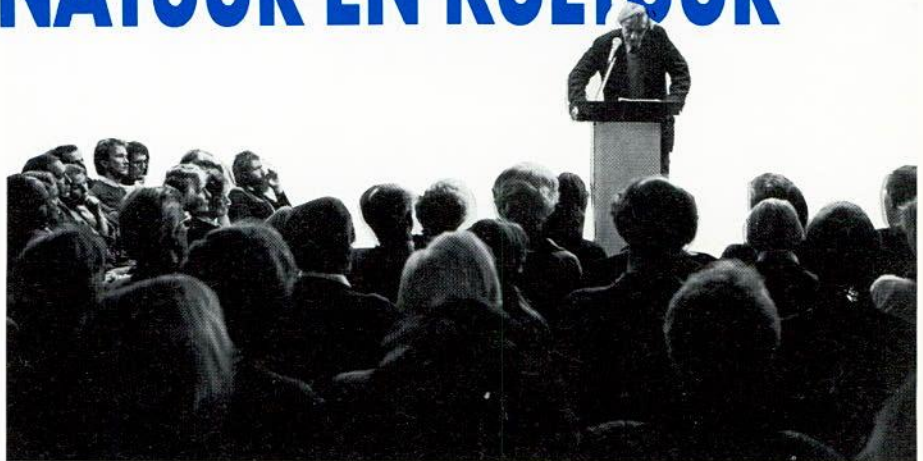
In hoeverre zijn mensen van nature cultuurwezens? Cultuur is niet alleen des mensen. Ook dieren kennen bijvoorbeeld de „cultuur“ in de vorm van de bescherming van het vege lijf. En ook bijvoorbeeld chimpansees kennen „kultureel“ emotioneel en ritueel gedrag.

Anderzijds speelt bij de mens ook de „natuur“ (chromosomale aanleg, instinkt) voortdurend geduchtig mee. Wat vaak cultuur lijkt, zal vaak een biologische wortel hebben. Daarom is het idee van de menselijke vrijheid een overschatting van de menselijke mogelijkheden. In het algemeen zal de mens vooral worden beïnvloed door zaken als territorialiteit en concurrentie, egoïsme en de behoefte aan leiders en volgers. Dat zijn „spontane“ hindernissen voor een vrije zelfbepaling. In de Socrateslezing wordt mijns inziens de rol van de cultuur overschat, de biologische (evolutionaire) wortels van de mens zijn ook maatgevend.

Weerwoord Jan Glastra van Loon:

In deze reactie worden twee kernproblemen van mijn lezing aan de orde gesteld, het ene uitdrukkelijk, het andere, dat daarmee nauw samenhangt, impliciet. Prins vindt, dat ik de rol van de natuur in het menselijk gedrag in verhouding tot die van de cultuur heb onderschat. Daarbij rijst echter meteen de vraag, hoe wij natuur en cultuur van elkaar kunnen onderscheiden en ten opzichte van elkaar moeten afbakenen. Die laatste vraag is door niemand gesteld. Blijkbaar is zij zo diep in onze cultuur geworteld en zo vanzelfsprekend voor ons geworden, dat wij ge-

DE WEDERKERIGE AFHANKELIJKHEID VAN DE MENSELIJKE NATUUR EN KULTUUR

Kritiek en weerwoord op Socrateslezing over humanisme en levensstijl

neigd zijn haar als evident en onaanstbaar te beschouwen. De onderscheiding krijgt dan een absoluut karakter: hier natuur, daar cultuur, ieder op zichzelf en los van de ander.

Al in de titel van mijn lezing heb ik de onderscheiding echter gerelativeerd en natuur en cultuur met elkaar in verband gebracht: *Mensen, van nature cultuurwezens*. Mensen, was mijn uitgangspunt, komen onaf ter wereld, zij passen daar niet in zoals een vis in het water past. Zij moeten nog iets aan zichzelf en aan hun omgeving doen - veel meer dan enig ander levend wezen om in die wereld te kunnen leven. Dat zij daar iets aan moeten doen, is voor ons allen van nature (genetisch, erfelijk en naar de soort) bepaald. Wat wij daar aan kunnen en moeten doen is echter niet zo bepaald. Dat is kultureel variabel: het verschilt tussen de ene en de andere groep mensen, tussen de ene en de andere periode en zelfs tussen het ene en het andere individu (in sommige culturen sterker dan in andere).

De talen, de wetenschappen, de technische hulpmiddelen, de omgangsvormen, de staatsinrichtingen, de wetten en de wapens die wij hebben ontwikkeld en gebruiken zijn niet erfelijk en naar de soort bepaald, maar kultureel en kultureel variabel. De instandhouding en de overdracht van dit alles vindt ook niet plaats door natuurlijke, maar door kulturele (en kultureel variabele) processen (zoals die van opvoeding, vorming en onderwijs).

Als ik de dingen zo uiteenzet, lijkt de onderscheiding van natuur en cultuur toch weer absoluut te worden. Dat is misleidend. Het is zelfs op een gevaarlijke manier misleidend, want zo ontstaat de illusie, dat het verschil tussen natuur en cultuur zelf een natuurlijk gegeven is en dat de menselijke cultuur dus ook vanzelf wel in de ene of andere vorm zal blijven bestaan op een manier die nodig is om de menselijke soort te laten voortbestaan. Laat maar waaien! Die illusie is inderdaad gevaarlijk, want menselijke cultuur kan ook destructieve vormen aannemen en onze westerse beschaving heeft het daarin ver gebracht.

Op dit punt steekt een dilemma zijn kop op. De onderscheiding van natuur en cultuur moet niet te zwaar worden aangezet, maar ook niet te licht. Doe je het eerste, dan dreigt het gevaar dat ik zojuist signaleerde. Maar doe je het tweede, dan dreigt het gevaar dat cultuur wordt gezien als iets waar wij ook buiten zouden kunnen, eigenlijk iets onnatuurlijks dus en zo gezien iets dat we zouden moeten afschaffen om onze ware aard ongeremd tot ontplooiing te laten komen.

Wordt het onderscheid te zwaar aangezet, dan zal men geneigd zijn onze afhankelijkheid van natuurlijke processen te onderschatten.

Overdreven voorstellingen over de maakbaarheid van de maatschappij bij gelijktijdige verwaarlozing van het na-

tuurlijke milieu zijn hiervan een sprekend voorbeeld. Wordt het onderscheid te licht opgevat, dan speelt men kultuursynisme in de kaart. Cultuur, zegt men dan, is alleen een middel om het leven genietbaarder te maken. Cultuur kan bovendien worden gebruikt om mensen onder de duim te houden. Een genots- en een machtsmiddel dus. Conclusie: hef alle machtsverhoudingen en -instellingen (te beginnen met de staat) op, dan kunnen we allemaal, ieder op onze eigen manier, maximaal genieten. Weg verantwoordelijkheid, weg niet alleen broeder- maar ook zusterschap, leve het konsumptisme.

Zulke extreme voorstellingen van zaken kunnen met een kritische blik en voldoende gevoel voor de werkelijkheid worden ontmaskerd. Maar daarmee zijn we nog niet veel verder. Het effect daarvan is tot nu toe voornamelijk geweest, dat dan eens de ene visie en dan weer de andere de boventoon voerde, maar ondertussen zowel onze destructieve vermogens als onze konsumentistische neigingen werden versterkt en vergroot. Wat zo steeds werd verwaarloosd, was de verhouding tussen menselijke natuur en cultuur als een van *wederkerige afhankelijkheid* in plaats van een waarin méér van het één leidt tot minder van het ander. De vraag waar het eigenlijk om gaat is, hoe beide in onderling verband ontplooid kunnen worden: hoe geven we vorm aan onze cultuur, zodat onze natuur daar ook het best in kan worden ontwikkeld en hoe knopen we het beste aan bij onze natuurlijke aanleg om dat resultaat te bereiken?

Ik hoop, dat duidelijk is dat deze vragen niet op een mechanistische manier, niet louter in termen van middel-doelverhoudingen, niet zo als een ingenieur dat zou doen behandeld of aangepakt kunnen worden; dat hierbij de kunstzinnige en affectieve, aanvoelende en vormgevende vermogens van mensen een ten minste even grote rol moeten spelen als onze verstandelijke, analyserende en objectiverende vermogens, dat kunnen *luisteren* hiervoor even belangrijk is als kunnen *zien* en dat dus ook onze lichamenlijkheid hierin van evenveel betekenis is als onze spiritualiteit, omdat géén van hen los staat van de andere.

Reactie van de HV-Vrouwengroep

De onderwaardering van vrouwelijke waarden houdt het geweld in stand.

In de lezing worden een aantal ontwikkelingen in de wereld genoemd die de mensheid bedreigen. Het is belangrijk dat wij ons op de oplossing van deze gevaren richten. Maar daarvoor is het ook nodig dat we ons bezighouden met het kleine geweld in de persoonlijke levenssfeer.

Zowel het groot als het klein geweld wordt gekenmerkt door overheersing, onderdrukking en misbruik van macht. Bij het denken aan verbeteringen is het

zinnig ons met name te richten op **bezinging van ons (westerse) waardepatroon dat wordt gekenmerkt door een scheiding in vrouwelijke (intuïtie, gevoelsmatigheid, vermogen tot luisteren) en mannelijke (het zakelijke, rationele, op competitie gericht) waarden.** Die scheiding en daarmee samenhangende onderwaardering van vrouwelijke waarden houdt het kleine en dus ook het grote geweld in stand. Erkenning en gebruik van beide waarden zou het voor individuen meer mogelijk maken zichzelf te ontplooiën en mede daardoor de grote wereldproblemen kunnen verkleinen.

Weerwoord Jan Glastra van Loon:

Ik ben het met de vrouwengroep eens dat het grote en het kleine geweld met elkaar in verband moeten worden gebracht. Dat vloeit ook voort uit mijn opvatting van een levensstijl als een vanuit een mensbeeld innerlijk samenhangend geheel van gedragingen. Wij leven in onze cultuur vanuit een mensbeeld waarin beheersen, berekenen en (over)winnen in al onze relaties de boventoon voeren: in onze relaties tot anderen zowel op grote als op kleine schaal, in de relaties tot ons natuurlijk milieu en in onze relaties tot onszelf. Zelfbeheersing heeft een hoge plaats in onze rangorde van deugden.

Spontaniteit staat daar bijvoorbeeld ver onder. Dat ook gehoorzaamheid en nederigheid hoog in aanzien hebben gestaan is daarmee niet in strijd, maar vult het aan. Als één moet heersen, moet een ander zich daaraan onderwerpen; als er één moet winnen, moet een ander verliezen.

De rechtvaardiging voor het feit dat sommigen heersen en vele anderen daaraan zijn onderworpen kan worden gevonden in de voorzienigheid van een opperwezen dat het ten behoeve van de mogelijkheid van een vreedzaam en ordelijk samenleven van mensen op aarde zo zou hebben ingericht, maar voor wie in een ander bestaan de eersten de laatsten en de laatsten de eersten zullen zijn. Dat dat opperwezen in een mannelijke gedaante wordt gedacht, mag dan niet verbazen.

De Verlichting heeft dit denken in termen van hiërarchische verhoudingen op het macro-niveau van hele maatschappijen onderuit gehaald. Democratie werd ontwikkeld als een vorm waarin mensen gezamenlijk zichzelf besturen, de vrije markt als de vorm waarin niemand winnaar en niemand verliezer is, maar iedereen zo goed mogelijk aan zijn trekken komt.

Sedertdien heerst in de politiek een driedeling van (1) zich tegen de Verlichting kerende conservatieve, (2) hun heil in de markt en (3) hun heil in de democratie zoekende partijen. De discussie tussen die drie laat ik hier rusten.

Waar het mij nu om gaat is dat de Verlichting weinig of niets heeft veranderd aan de overheersing van het eenzijdig masculine mensbeeld in onze cultuur. Mensen zijn zichzelf in overwegende mate blijven zien als (geestelijke) heersertjes over (stoffelijke) krachten en machten in de wereld. Die tegenstelling werd nu zelfs versterkt en toege-

spitst als een tussen verstand en gevoel, rationaliteit en irrationaliteit. Oude, nog in mythische voorstellingen wortelende tegenstellingen zoals die tussen kinderen barend (en verzorgende) vrouwen aan de ene kant, hun leven voor hogere waarden offerende mannen aan de andere, werd zo een nieuw leven ingeblazen, oude vooroordelen (flinke jongens, lieve meisjes) werden voorzien van een nieuw pantser. Wat dat aangaat heeft de Verlichting ons niet vooruit maar eerder achteruit gehouden.

Het is beslist geen toeval, dat de Franse Revolutie haar beginselen heeft verwoord als vrijheid, gelijkheid en *broederschap*. Men kon zich (kan zich?) de verbondenheid van mensen in vrijheid en op voet van gelijkwaardigheid kennelijk alleen in een mannelijke vorm voorstellen. Mannelijk betekende (betekent) dan vooral: rationeel, beheerst, gericht op de persoon overstijgende waarden en prestaties.

Als wij niet verder willen in een maatschappij waarin vrouwen en vrouwelijkheid worden gediskrimineerd en niet terug willen naar een maatschappij waarin zorgzaamheid en tederheid aan vrouwen thuis in de privé sfeer, openheid en zakelijkheid aan mannen in de publieke sfeer worden opgedragen, en waarin dus ook mannen de ene kant van hun persoonlijkheid, vrouwen de andere kant moeten onderdrukken, dan zullen we het hele waardenpatroon en mensbeeld van de Verlichting opnieuw op de helling moeten zetten. Inclusief dus het beeld van de mens als een geestelijk ik dat heerst over een stoffelijk lichaam, waarin sex wordt beleefd als een vorm van mannelijke agressiviteit die vrouwen moeten ondergaan en waarin maatschappelijke processen vooral worden gezien als vormen van wedijver waaruit steeds de besten naar boven moeten komen en dus mannen belangrijker zijn dan vrouwen.

Reactie Nettie Tinhout

Het is een lezing uit de ivoren toren, de positie van vrouwen komt niet voor in de lezing.

De lezing is geformuleerd vanuit een ivoren toren: het is theoretisch en gericht op de middleclass man. Terwijl in Nederland een kaste ontstaat van absoluut kanslozen. Daar kan een humanist geen vrede mee hebben. Een antwoord zoeken in het begrip „levensstijl“ is daarbij onvoldoende.

Door de cultuur zijn er zoveel traditionele hindernissen dat veel vrouwen in afhankelijke posities terecht komen. De mens zou zelf aan z'n leven vorm en inhoud moeten geven? Daar staat tegenover dat de vrouw binnen het huwelijk meestal de grote verliezer is. Daarom is er meer nodig dan de uitspraak in de Socrateslezing „Het lot van ieder mens moet ons een zorg zijn.“ Wat ons treurig maakt is dat de positie van vrouwen niet in de lezing voorkomt.

lees verder op pag. 22 ►

Bijna twee miljoen mensen in Nederland worden tot de groep alleenstaanden gerekend. Alleenstaand is bijna iedereen wel één keer in het leven, met name na een scheiding of na het overlijden van de partner. Maar ook kiezen steeds meer mensen ervoor om alleen te leven, om zelfstandig te wonen zonder partner. Daar is nog veel onbegrip voor, en vanuit de politiek zelfs onwil. Dat bleek laatst weer duidelijk bij de Tweede Kamerdebatten over de belastinghervormingen. Daar vielen de alleenstaanden tussen de wal en het schip van de politieke realiteit: zij blijken geen politieke crisis waard.

Karin Kosmeijer toont de achtergestelde positie van de alleenstaande aan met duidelijke cijfers, verklaart de voorkeur van het CDA voor het gezin en gaat na hoe eenzaam alleenstaanden eigenlijk zijn.

De alleenstaande leefvorm wordt steeds meer geaksepteerd. Maar zoals altijd loopt de politiek ook weer achter de feiten aan. In verschillende overheidsregelingen worden alleenwonenden fors benadeeld ten opzichte van andere leefvormen. In Den Haag huldigt men de opvatting dat alleenstaanden het wel kunnen betalen, omdat ze toch niemand hebben om voor te zorgen. Neem nou de huursubsidie. Bij de invoering van de speciale eenpersoonstabel in 1984 is deze drastisch verlaagd voor alleenwonenden. Een alleenstaande met een minimuminkomen en een huur van 450 gulden per maand krijgt nu nog 95 gulden huursubsidie. Dit was 230 gulden. Gezinnen zijn er in dezelfde situatie slechts 45 gulden op achteruitgegaan.

Marianne Linde en Pieter Hooimeijer wijzen er in hun onderzoek naar de verzorging en individualisering van de Nederlandse bevolking in het jaar 2000 op, dat dit een steeds groter probleem wordt als de overheid niet ingrijpt. Vooral alleenstaanden en ouderen zullen dan buiten de boot vallen. Uit het rapport: „Alleenstaanden hebben zoals het er nu uitziet geen uitzicht op voor hen passende huisvesting. Het ministerie van Volkshuisvesting gaat er ten onrechte van uit dat 95% van de jongeren uiteindelijk toch gaat samenwonen. De maatschappelijke ontwikkelingen zullen echter anders lopen.”

In de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) zijn alleenstaanden ook fors in het nadeel. Als een alleenwonende die jonger is dan 65 jaar, in een verpleeghuis wordt opgenomen, moet hij of zij na een half jaar een eigen bijdrage betalen van 1350 gulden per maand. Voor een alleenwonende die ouder is dan 65 jaar is dat 2200 gulden. Een gehuwde hoeft in dezelfde situatie slechts 180 gulden af te staan, ongeacht het inkomen.

Het belastingplan Oort is echter het duidelijkste voorbeeld van de financiële achterstelling van alleenstaanden. Iedereen gaat er in het nieuwe be-

lastingstelsel, dat volgend jaar ingaat, qua inkomen op vooruit. Behalve dan zo'n 200.000 alleenstaanden die het al niet breed hebben. Zij moeten gemiddeld 4% inleveren omdat de alleenstaandentoeslag verdwijnt. Voor een alleenwonende met een minimuminkomen is dat zestig gulden per maand.

Fraudegevoelig?

Argumenten voor het schrappen van de alleenstaandentoeslag zijn vooral de vereenvoudiging van het belastingstelsel en de veronderstelde fraudegevoeligheid van de toeslag. Maar de toeslag voor alleenstaande ouders (even fraudegevoelig) werd wel gehandhaafd. Volgens het kabinet en de commissie Oort is het moeilijk om te controleren of iemand echt alleen woont, zonder dat de privacy wordt aangetast.

Tijdens de behandeling van de belastingvoorstellen in de Tweede Kamer kwamen PvdA en VVD met alternatieven om de toeslag te handhaven.

Zo zou het belastingvoordeel kunnen worden beperkt tot alleenwonende alleenstaanden (dus uitgezonderd kamerbewoners). Dit is makkelijk te controleren in het bevolkingsregister. Ook werd gesteld dat de alleenstaandentoeslag niet fraudegevoeliger is dan andere toeslagen.

Acht van de negen Kamerfrakties bleken wel te voelen voor de opstelling van

POSITIE ALLEENSTAANDEN BLIJKT GEEN POLITIEKE KRISIS WAARD

PvdA en VVD. Maar het CDA gooide roet in het eten. Minister Ruting dreigde indirect met een kabinetscrisis, als de liberalen bij hun standpunt bleven. Reden genoeg voor hen om snel in te binden. Terwijl toch premier Lubbers eerder had uitgesproken, dat bij het debat over de belastingvoorstellen moest worden gestreefd naar een zo breed mogelijk draagvlak in de Kamer. Hij had al eerder laten weten, dat hij niets voelde voor het PvdA-voorstel. Lubbers in het CDA-partijblad van november vorig jaar: „Kennelijk hecht de PvdA meer waarde aan alleenstaanden dan aan de middengroepen, aan gezinnen met kinderen. Dat heeft te maken met de kijk op de samenleving.”

Het uitgangspuntenprogramma van Lubbers' CDA wekt de indruk, dat deze partij huwelijk en samenwonen prefereert boven alle andere leefvormen.

In artikel 14 en 15 van dit programma staat: „Het CDA acht huwelijk en gezin van bijzondere betekenis. Andere duurzame

samenlevingsvormen, waarin de betrokkenen de verantwoordelijkheid voor elkaar aanvaarden, hebben aanspraak op met het gezin vergelijkbare rechten en plichten”.

Pas achterin, bij de toelichting, worden de alleenstaanden even aangestipt. De bijzondere betekenis van het gezin betekent voor het CDA niet dat „de overheid, als hoedster van de publieke gerechtigheid, bepaalde samenlevingsvormen boven andere (of boven alleenstaanden) zou mogen begunstigen. De overheid zal daarom meer dan thans haar beleid mede moeten afstemmen op de positie van mensen in een samenlevingsverband.”

De alleenstaandenorganisaties, verenigd in het Platform van Organisaties voor Alleenstaanden (PLOA) zijn uiteraard fel tegen de opstelling van het CDA. Kees van der Leer, sekretaris van het CISA zegt: „Men probeert de alleenstaanden monddood te maken. Het is een groep, die het CDA maar zo veel

Foto: Chris Pennarts

mogelijk wil ontkennen. Men wil met name voorkomen dat alleenstaanden tot een groepering uitgroeien die politiek interessant wordt". En Frank van der Aa van het PLOA: "Wij hebben gesprekken gevoerd met verschillende ministeries. Daaruit blijkt dat er een soort ontmoedigingsbeleid wordt gevoerd. Toen wij spraken over al die financiële maatregelen kregen wij als antwoord, dat alleenwonen in feite een luxe is waarvoor betaald moet worden." Kees van der Leer vreest, als dit beleid wordt voortgezet, dat alleenstaanden in de toekomst weer bij hun familie moeten gaan wonen of blijven wonen. Voor jongeren met een uitkering wordt dit binnenkort al werkelijkheid. Die uitkeringen gaan fors omlaag waardoor hun keuze voor zelfstandig wonen bijna onmogelijk wordt gemaakt.

Behoorlijke lobby

Door al de financiële maatregelen dreigen veel alleenstaanden in een isolement te komen, van velen is het inkomen al laag. Een punt is dat de alleenstaanden weinig als belangengroepering naar buiten komen om de aantasting van hun inkomen een halt toe te roepen. Het PLOA en het CISA hebben voor en tijdens de Kamerdebatten een behoorlijke lobby gevoerd in Den Haag, maar het speelt zich allemaal achter de schermen af. Een grote demonstratie van alleenstaanden zit er niet in. Frank van der Aa, „Het blijkt een groep te zijn, die makkelijk is te pakken. Er is wel

verzet, maar dat is heel marginaal. Het is een heel gevarieerde groep. Er zitten veel ouderen bij, die zich hebben aangesloten bij ouderenbonden. Homoseksuelen zitten vaak bij homo-actiegroepen. Er zijn ook diverse stichtingen bij ons aangesloten, die hebben dus geen leden." Het gebrek aan strijdbaarheid heeft zeker ook te maken met het feit dat veel mensen, die na het overlijden of scheiding van de partner alleen zijn komen te staan, zich niet gelukkig voelen in hun situatie. Juist daarom pleit het CISA voor meer wetenschappelijk onderzoek naar de alleenstaande leefvorm, zodat deze mensen zich daar beter aan kunnen spiegelen.

Zowel Kees van der Leer als Frank van der Aa zien ook nog een pluspunt in het belastingdebat: de alleenstaanden stonden eindelijk eens als groep in de belangstelling. Kees van der Leer: „De dreigingen van de laatste tijd werkten wel heel mobiliserend. Wij kregen talloze telefoontjes en brieven. Ik hoop dat dit het solidariteitsgevoel tussen alleenstaanden vergroot. Tegelijkertijd zijn beide organisaties behoorlijk pessimistisch over de toekomst. Van der Leer: „Zolang het CDA aan de macht blijft, kan er nog een aantal zeer onaangename maatregelen voor alleenstaanden komen."

Karin Kosmeijer

Meeste alleenstaanden kiezen er niet voor

De grootste groep alleenstaanden wordt gevormd door de oudere weduwen: ruim 30%. Verder is zo'n 5% weduwnaar, 9% komt uit de groep gescheiden mannen en 12% uit de groep gescheiden vrouwen. Het grootste deel van de alleenstaanden heeft dus niet bewust voor die leefvorm gekozen.

Het aantal alleenstaanden is sinds de jaren zestig explosief gegroeid: in 1960 was het nog maar 11,6% van de bevolking, in 1981 al 21,9% en nu bijna 30%. Oorzaken zijn de toename van het aantal scheidingen, meer jongeren verlaten op jongere leeftijd het ouderlijk huis en meer mensen kiezen vrijwillig uit vrije wil voor het alleenstaan en -wonen. De verwachting is dat de groei nog wel zal doorzetten – met name door de toenemende vergrijzing en scheidingen.

Steeds meer mensen staan dus alleen in het leven, gedwongen of vrijwillig, voor korte tijd of voor de rest van hun leven. Toch zijn de vooroordelen over alleenstaanden hardnekkig. Men heeft het nog steeds over zielige, eenzame mensen, over egoïstische losbollen. Het lijkt er vaak op dat de alleenstaanden zelf ook besmet raken door deze karakterisering en hun status negatief ervaren. Voorzitter de Zwaan van het CISA hierover: „Een samenleving kan een groep niet beter onderdrukken dan ervoor te zorgen dat die groep zichzelf onderdrukt. Alleenstaan is heel lang beschouwd als een overgangssituatie tussen het verblijf in het ouderlijk huis en het stichten van een eigen gezin. De hele wetgeving, de gewoonten en gebruiken van de samenleving zijn afgestemd op het gezin. Men wordt opgevoed met het idee dat er een partner wordt gevonden en dat er kinderen zullen komen. Mensen kunnen zich daarom moeilijk iets leuks voorstellen bij het alleenstaan.

Het CISA zet zich daarom in voor een mentaliteitsverandering in de maatschappij ten opzichte van alleenstaanden en bij de alleenwonenden zelf. Men pleit voor meer wetenschappelijk onderzoek naar de positie van alleenstaanden. Opvallend is dat alleenstaanden slechts voorkomen in rapporten over eenzaamheid en geluk.

Zo blijkt uit het onderzoek van de sociologe Jenny de Jong-Gierveld naar eenzaamheid dat 45% van de alleenstaande vrouwen en 57% van de alleenstaande mannen zich eenzaam voelt. Bij de met een partner wonende mannen en vrouwen liggen de percentages op respectievelijk 14 en 13%. Volgens De Jong-Gierveld is het afhankelijk van twee zaken of alleenstaanden tot een positieve

► levenservaring komen. Ten eerste of ze in staat zijn goede relaties met anderen op te bouwen. En ten tweede of deze relaties voldoende ondersteuning bieden, verzorging en geborgenheid bieden, ook in sterk belastende omstandigheden. De sociologe constateert in haar rapport dat vooral de oudere generatie nog geheel denkt in paren en niet in individuen. Daarom ondervindt juist deze groep moeilijkheden bij het creëren van een vriendenkring, die voor een alleenstaande ontzettend belangrijk is. Mensen, die altijd alleenstaand zijn geweest, blijken zich veel minder eenzaam te voelen dan hun lotgenoten die uit een relatie komen.

De socioloog Ruut Veenhoven konkludeert in zijn proefschrift „Betere wereld, gelukkiger mensen?” (1984) dat 29% van de verweduwden en 47% van de gescheiden mensen zich ongelukkig voelt. Bij de gehuwden is dat 7%. De verschillen in mate van geluk of ongeluk zijn tussen gehuwden en zij die altijd alleenstaand zijn geweest, niet zo groot. Het idee dat alleenstaanden overgeschoten kneusjes zijn en daarom ongelukkig, vindt hij niet houdbaar. Het gaat trouwens ook niet op dat alleenstaanden zo ongelukkig zijn, dat het publiek hen als „afwijkend en zielig” beschouwt. Volgens hem is de verkillung van de maatschappij de oorzaak van de ongelukgevoelens. Veenhoven: „Het familieleven is verschrapt en de contacten op het werk en daarbuiten zijn veel zakelijker geworden. Er zijn nog nauwelijks warme sociale plekken te vinden. Alleen samenwonen eigenlijk”. Hij vergeleek de geluk- en ongelukcijfers van Nederland met de cijfers in Italië en Ierland. In die landen zijn alleenstaanden veel minder eenzaam en daarom nauwelijks ongelukkiger dan hun gehuwde landgenoten. Dat komt doordat volgens hem de Ierse en Italiaanse samenleving veel warmer zijn dan de Nederlandse.

Uit het rapport van 1988 van het Sociaal-Kultureel Planbureau blijkt dat 2% van de Nederlanders alleenwonen als leefvorm afwijst. 79% van de Nederlanders denkt dat gehuwden niet gelukkiger zijn dan ongehuwden. In de onderzoeken komt ook naar voren dat steeds meer mensen bewust voor het alleenstaan kiezen om meer vrijheid en zelfontplooiing te hebben. ■

Organisaties:

Platform van Organisaties voor Alleenstaanden (PLOA),
Mayweg 5, 5211 AA 's-Hertogenbosch.
Tel. 073-134357

Stichting Centrum Individueel en Samenleving (CISA),
Haanderik 168, 3401 EW IJsselstein.
Tel. 070-243946 (tussen 19.00 en 22.00 uur)

► vervolg van pag. 19

Typisch een man die aan het woord is, de levendige maar vaak hopeloze strijd van vrouwen maakt duidelijk geen integrerend deel uit van de levensstijl van Jan Glastra van Loon.

Weerwoord Jan Glastra van Loon:

Nettie Tinhout maakt mij het antwoorden niet gemakkelijk, want zij diskwalificeert mij daarvoor bij voorbaat. Gelukkig hoef ik mij daar niet bij neer te leggen en zo waag ik het erop te zeggen dat ik het met de zakelijke inhoud van haar opmerkingen eens ben: vrouwen worden in onze maatschappij gediskrimineerd; zij worden meer dan mannen in hun ontwikkeling belemmerd. Met die uitspraak is natuurlijk nog niet veel bereikt. Mensen zullen gemotiveerd moeten worden om hier iets aan te veranderen. Bij dat motiveren kan een het bewust maken van het mensbeeld dat het diskrimineren van vrouwen in het bijzonder en het vrouwelijke in het algemeen (ook in mannen dus) rechtvaardigt een belangrijke rol spelen.

Mensen veranderen hun gedrag meestal makkelijker wanneer zij inzien waaruit dat voortkomt dan wanneer zij zich daarvan niet bewust zijn. Zulk inzicht kan de bereidheid tot verandering vooral vergroten wanneer het gaat om oude ingeslepen gedragspatronen.

Om zo'n mensbeeld in zicht te krijgen is het nodig afstand te nemen van vertroude dingen en voorstellingen. Je moet proberen te ontdekken wat daar nog achter en onder ligt aan veronderstellingen en vooroordelen. Natuurlijk is dat niet iets waar je voortdurend mee bezig kunt zijn en nog minder iets dat iedereen de hele tijd kan doen, maar het is wel één van de dingen die moeten worden gedaan om van ingeroeste denkbeelden en daarop berustende gedragspatronen af te komen. Ik vond – en vind – het niet zo'n gek idee om een door een Humanistisch Verbond georganiseerde lezing (een Socrates-lezing nog wel) aan dat onderwerp te wijden. Wij zijn al zo verschrikkelijk veel dagen met andere dingen bezig en er zijn niet zo verschrikkelijk veel mensen die er belang in stellen hun eigen veronderstellingen en vooroordelen te weten te komen.

Nettie Tinhout vindt, dat mijn lezing is geschreven vanuit een ivoren toren. Daaronder pleegt men te verstaan dat je je ergens ver weg van de wereld hebt opgesloten en je van die wereld en haar problemen niets aantrekt. Waar is dat ik afstand heb moeten nemen van de dingen die de wereld dagelijks bezighouden om te kunnen zoeken naar wat daarachter verscholen is. Maar als je denkt dat ik mij (ook in dat werk) niet betrokken voel bij de mensen in die wereld en bij hun problemen; dan is dat een te haastig oordeel.

Reaktie van Belgische heer Maeckelberghe

Hoe kan ik kerken de hand reiken? Zij onderdrukken andersdenkenden.

De ontkerkelijking in Nederland moet ook humanisten een zorg zijn, wordt in de Socrateslezing gesteld. En: „In onze afzethouding tegen het christendom hebben we het kind met het badwater weggegooid.” Een handreiking naar de kerken.

Ik geloof niet in een poging tot samenwerking met de Roomse kerk in Vlaanderen. Ik geloof wel in de noodzaak om de eigen leden veel sterker te motiveren, door ze te confronteren met vragen en toestanden die ze zullen verplichten om na te denken. Overal waar de kerk de ongecontroleerde macht in handen heeft, wordt door die kerk gestreefd naar het verdrukken van al diegenen die er een andere levensbeschouwing op na houden. Moet ik dan verdraagszaam zijn ten aanzien van wat ik zie als schadelijk? Hoe kan ik als demokratisch vrijzinnig humanist op grond van gelijkheid samenwerken met een organisatie die stoelt op beginselen die ik moet verwerpen, wil ik niet permanent met mezelf in tegenspraak zijn?

Weerwoord Jan Glastra van Loon:

Mijn lezing was gericht tot een Nederlands gehoor en afgestemd op de in Nederland heersende verhoudingen. Waar de toestand zo is als Maeckelberghe beschrijft, daar is strijd geboden, samenwerking uitgesloten. Toch kan het zowel taktisch als menselijk voordelen hebben die strijd niet uitsluitend af te stemmen op de zwartste reaktionairen in het andere kamp, maar daarbij ook rekening te houden met de vrijzinnigen onder hen. Hoe dat zou moeten, kan ik vanuit Nederland niet beoordelen. Onze Belgische vrienden en vriendinnen kan ik alleen zeggen, dat wij de samenwerking met hen graag zullen versterken. Ik ben ervan overtuigd, dat wij daar beiden sterker van zullen worden.

Ik hoop, dat mijn antwoorden enigszins recht hebben gedaan aan de gemaakte opmerkingen en gegeven reakties. Ik wil in ieder geval in de eerste plaats hen die schriftelijk reageerden maar ook alle anderen met wie ik mondeling over dit onderwerp van gedachten heb gewisseld hartelijk danken voor de impulsen die zij mij hebben gegeven om op dit thema verder te borduren. ■

Armoede: onverschilligheid doet ons de das om

Wij armen moeten meer voor onszelf opkomen. Vaak zijn het allerlei „deskundigen” die het in dure kongressen en beleidsnota's wel weer voor ons weten. Nog duidelijker onze opvattingen stellen tegenover die van de werkenden (van solidariteit van hun kant merk ik echter niet zo veel) en de overheid („arbeidsethos”), dus zelfwerkzaam worden. Veel armen kunnen dit nog niet omdat ze onwetend, en bang zijn om een stempel als profiteur te krijgen. Onwetendheid is ook de basis van vooroordelen. Hier is dus een mentaliteitsverandering voor nodig. Onverschilligheid doet ons ook de das om (of je nou door de hond of de kat gebeten wordt, het maakt allemaal toch niets uit). Een andere kijk op arbeid is belangrijk. Voor mij is arbeid creativiteit. Het hebben van een

baan alléén is niet zaligmakend. De helft van al het werk is ziekmakend en mag rustig weg geautomatiseerd worden. Een oplossing kan daar in gelegen zijn om iedereen een basisloon van f 1500,- per maand te geven, dat betaald moet worden uit een herverdeling van beschikbare gelden.

Ook de mogelijkheden om bij te verdienen moeten verruimd worden. Dus niet zoals nu, dat bv. de huursubsidie van het kleine beetje bijverdiende geld wordt afgetrokken (dus lood om oud ijzer). Verder moeten wij ons niet laten afschepen met wegbezuinigde baantjes die dan weer vrijwillig moeten worden gedaan en waarbij de onkostenvergoeding ook nog eens slecht geregeld is. (Dus ook oppassen voor de „Workfare plannen” van de jaren negentig). Verder moet er voor vrouwen kinderopvang komen. Het drastisch verlangen van de prijs voor het openbaar vervoer kan ons uit

het isolement halen, dwz. dan kunnen wij meer contacten leggen. Het HV met name het hoofdbestuur, moet nog duidelijker stelling nemen tegen verarming.

Peter Brugmans (Heerlen)

Armoede: overheid heeft plicht arbeid aan te bieden

Met verbazing heb ik de afgelopen jaren de blijken van niet aflatende vrijgevigheid gezien van Nederlanders als ergens op de aardbol weer een ramp was geschied. Vrij vaak daarna sijpelden berichten door dat er vreemde dingen gebeurden met het bij elkaar gebrachte geld of de goederen; het geld bleek nog op een bankrekening te staan omdat het niet uitgegeven kon worden, goederen lagen in een haven te rotten wegens gebrek aan vervoer of bleken op de zwarte markt terecht te zijn gekomen en

werden met forse winst verhandeld.

Maar als het om onze eigen armen gaat dan blijken wij bikkellhard: „laat ze maar gaan werken, werk zat”, of „eten ze maar geen patat” of „niemand ziet er toch armoedig uit?”

Als de groep langdurig werklozen hoofdzakelijk bestaat uit niet of slecht geschoolden die door het bedrijfsleven niet worden opgenomen dan heeft de samenleving – en dus haar vertegenwoordiger de overheid – de plicht om deze arbeidsplaatsen aan te bieden bij openbare diensten als groenvoorziening, stadsreiniging, vervoer en gesubsidieerd bij de gezondheidszorg. Voorbeelden van dit werk dat helaas blijft liggen zijn er te over. Betaald kan dit worden uit een extra-inkomstenbelasting voor ons goede-verdieners of noem deze belasting bv.: belasting voor openbare voorzieningen. De overheid zou deze nieuwe

...RIBBEWIJS, O.V. JAARKAART, BIBLIOTHEEKPAS, PASPOORT, BANKPASJES, SOFI-NUMMER, VOETBALPAS, TELEFOONPAS, GIROPAS, EUROPESE IDENTITEITSKAART, BEDRIJFSPAS, ANWB-LIDMAATSCHAP, VIDEOTHEEKPAS, ... EN DAN VRAAGT U OF IK ME KAN LEGITIMEREN...!

TBM

BRIEVEN

belasting zachtjes kunnen introduceren door te beginnen met een enquête over wat wij burgers in 't openbare leven 't eerst veranderd zouden willen zien. Waarbij ik hoop dat het merendeel zal kiezen voor schone steden en wegen, toezicht in tram, metro en trein, voldoende ziekenverzorger die tijd hebben voor hun patiënten. Niet zo'n irreële verwachting.

't Feit dat tot de groep met een armoede-inkomen zoveel gescheiden vrouwen met kinderen behoren is misschien te ondervangen door de regel dat aan deze categorie geen uitkering meer wordt gegeven want zodra een gehuwde vrouw ophoudt met werken zou ze zich moeten verzekeren tegen de financiële gevolgen van een echtscheiding.

Verzekeren kun je je tegen van alles en nog wat. Misbruik wordt tegengegaan door de wetenschap van de vrouw dat als haar huwelijk niet zo goed is ze haar baan niet kan opgeven en is dat wel het geval dan zou ze 't risico van „ophouden met werken” wél kunnen nemen met die verplichte verzekering. De premieberekening lijkt me een aardige kluit.

mw. N. Blok (Oostvoorne)

De pijn en het verdriet van afstandsmoeders

Bij het interview met professor R. Hoksbergen, zoals dat gepubliceerd werd in uw maandblad „Humanist” van februari 1989, wil ik graag enige kritische kanttekeningen plaatsen.

Wanneer een wetenschapper, zoals Hoksbergen pretendeert te zijn, („een specialist in de adoptologie”) een interview geeft over zo'n met emoties beladen onderwerp dient hij toch op zijn minst enige zorgvuldigheid te betrachten.

Heeft de professor dan onwaarheid gesproken? Nee, dat niet. Maar door bepaalde

akzenten te leggen en andere zaken te verzwijgen, heeft hij een heel verkeerd beeld geschapen. De professor (wetenschapper en heel bekend met adoptie) is zeer tendentieus in zijn uitspraken over afstandsmoeders. Wie

onbevooroordeeld aan het lezen van genoemd artikel begint, geen afstandsmoeders kent of nooit van hen gehoord heeft, zou na het lezen van sommige passages uit het interview een bepaald beeld kunnen krijgen over afstandsmoeders. (En nu haal ik uitspraken aan van professor Hoksbergen, zoals die letterlijk in het interview zijn weergegeven):

„Sommige moeders zijn vaak keihard voor hun kinderen.”

„Wie zijn billen brandt moet op de blaren zitten.”

„Kinderen mogen nooit de dupe worden van een misstap van hun ouders.”

„Het lijkt wel of afstandsmoeders wraak nemen op het kind door hem zijn wortels te onthouden.”

Deze beweringen lijken „slagen in de lucht” of „natte vingerwerk.” De professor had zijn uitspraken met bewijzen, of statistieken, of cijfers (waar hij anders nogal gek op lijkt te zijn) moeten staven. Nu komt hij aandragen met één voorbeeld! Ten tweede is het duidelijk dat de professor geen hoge pet opheeft van afstandsmoe-

ders („misstap!”) Hij bevestigt het beeld dat er in de maatschappij jammer genoeg nog steeds leeft over afstandsmoeders: Dat zijn slechte vrouwen die hun billen gebrand hebben en op de blaren moeten zitten. Die de kwalijke gevolgen van hun misstap moeten dragen.

Uit hoofde van zijn specialisatie moet Hoksbergen toch weten: a) Dat afstandsmoeders, vaak met zéér veel pijn en verdriet en onder zware druk van familie of omstandigheden, afstand hebben gedaan (en soms gebeurt het nog) van hun kind. b) Dat moeders, die in de jaren 1960/1970 afstand deden van hun kind geïndoctrineerd werden door de „hulpverlening” dat ze nóóit maar dan ook nóóit en te nimmer meer iets over het kind zouden horen en (dat werd er in gehamerd) ze mochten er nóóit meer naar vragen. Ze moesten het kind vergeten. Het moest weg uit hun bestaan, weg uit hun gedachten, en vooral: weg uit hun gevoelsleven. Veel afstandsmoeders hebben geprobeerd hun kind te vergeten zoals hun was opgedragen, en met bovenmenselijke inspanning getracht de gedachten aan hun kind weg te duwen, te verdringen.

De meeste afstandsmoeders echter hebben hun kind nooit vergeten. Hebben er altijd van gehouden en altijd aan gedacht. Zoals de bekende psychiater professor Herman Musaph zegt: Eens zwanger, altijd moeder. (Interview N.R.C. Handelsblad nov. 1988.) c) Dat de laatste jaren (nog vóór de stroom opgang kwam van geadopteerden die naar hun wortels op zoek zijn) vele afstandsmoeders op zoek zijn gegaan naar hun kind omdat ze het *ondraaglijk* vonden niets van hun kind te weten (leeft het nog, is het gelukkig) en omdat zij de behoefte hadden zelf aan hun kind uit te leggen waarom zij destijds die beslissing hadden genomen.

Vaak werden en worden zij daarbij gehinderd door de adoptief ouders, of door in-

stanties. Maar gelukkig zijn er ook gevallen waarin het, tot grote tevredenheid van alle betrokkenen, wél goed gaat.

Het is duidelijk dat de professor niet zo adoptiedeskundig is, als hij zelf denkt. Anders had hij zich wat genuanceerder moeten opstellen. Jammer dat de professor niet beseft dat wil je wat weten over adoptie, ook naar afstandsmoeders (zonder wie adoptie überhaupt niet plaats kan vinden) veel geluisterd moet worden.

Het ware ook beter geweest als de journaliste, die Hoksbergen heeft geïnterviewd, zich wat alerter had opgesteld in plaats van lui achterover in haar stoel te zitten. (Ik citeer: „R. Hoksbergen interviewen is een paradijselijke ervaring voor elke luie en vermoeide journalist. Gewoon een kwestie van achterover leunen.”) Ook in het paradijs moet je op je hoede zijn!

Namens de Werkgroep Afstandsmoeders,

Tessa van Tol (Castricum)

Milieu

Als reactie op het artikeltje „Bereidheid tot matigen voor beter milieu is zeer groot” in de Humanist nr. 2 1989 het volgende: De bereidheid tot matigen is nihil als je als voorwaarde stelt dat dan wel iedereen moet meedoen. Verander de wereld, verbeter het milieu, maar begin bij jezelf. Wachten op al die anderen kan tot gevolg hebben dat ook jij te laat komt. En misschien doet een goed voorbeeld goed volgen.

Jantje Veen (Groningen)

Reakties welkom

Reakties op artikelen in de Humanist zijn van harte welkom. Houdt u het wel kort en bondig opdat meerdere brieven kunnen worden geplaatst. De redactie behoudt zich het recht voor om brieven in te korten. Stuur uw reactie naar: redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

HET HV GEBEUREN

Zorg hoofdbestuur over houding kabinet tegenover geestelijke genootschappen

In zijn vergadering van 1 maart besprak het hoofdbestuur het kabinetsstandpunt ten aanzien van het vorig jaar verschenen rapport „Overheid, godsdienst en levensovertuiging“, uitgebracht door de regeringsadvieskommissie Hirsch Ballin. Het HV is redelijk tevreden over de inhoud van dit rapport waarin criteria zijn ontwikkeld voor de steunverlening door de overheid aan geestelijke genootschappen. Hirsch Ballin cs. is van mening dat de realisatie (niet de inhoud!) van geestelijke verzorging de overheid ter harte moet gaan. Daarom is financiële steun in een aantal gevallen gerechtvaardigd waarbij het behoeftekriterium richtsnoer voor de verdeelsleutel kan zijn. Voorts dient de overheid wetelijke waarborgen te scheppen voor de toegankelijkheid van geestelijke verzorging in openbare instellingen voor gezondheidszorg.

In een uitvoerige reactie op het rapport neemt het kabinet een zeer terughoudend standpunt in. Zelfs is het van mening dat de overheid principieel geen verantwoordelijkheid draagt voor de algemene geestelijke gezondheid. De voortzetting van allerlei bekostigingen staat daarom voor het kabinet ter discussie. Het HV meent dat het kabinet met deze opvatting geen recht doet aan de waarde van het geestelijk element in de samenleving. Het HV is het hierover principieel oneens met het kabinet en zal dit duidelijk maken in een gesprek waarvoor zowel de kerken als het HV zijn uitgenodigd in Den Haag. De gevolgen van het kabinetsstandpunt zouden rampzalig kunnen uitpakken voor de in vele jaren geleidelijk opgebouwde geestelijke verzorging in leger, gevangenis-, zieken-, verpleeg- en bejaardenhuizen en in het bijzonder jeugdwerk.

Het hoofdbestuur besloot een en ander reeds nu onder de aandacht te brengen van de politieke partijen. Omdat de verkiezingsprogramma's volop in voorbereiding zijn heeft het HV in een brief bij de partijen eveneens de aandacht gevestigd op andere zaken die humanisten ter harte gaan: „moderne armoede“, de stormachtige ontwikkelingen in de medische en technologische wetenschappen, de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en de landelijke bekostiging van godsdienstig en humanistisch vormingsonderwijs op openbare scholen. De meeste van deze punten kwamen eveneens aan de orde in een eerste gesprek tussen hoofdbestuur en de CDA-fractie in de Tweede Kamer op 2 maart. Met VVD, PvdA en D66 waren er al regelmatige contacten, nu is de eerste stap daartoe met het CDA gezet. Onze standpunten terzake het vormingsonderwijs en het Rapport Hirsch Ballin vonden een willig oor bij de fractie. Principieel verschil van mening bleef er over de Wet Gelijke Behandeling die aan de Kamer is voorgelegd. Het hoofdbestuur is tot de konklusie gekomen dat de huidige voorstellen geen verbetering van de situatie opleveren. Het kabinetsvoorstel staat te veel uitzonderingen toe. Beter ware het om dan maar voorlopig nog de rechter de betekenis van Grondwetsartikel 1 te laten interpreteren. Het hoofdbestuur toonde zich verheugd over de uitbreiding van de WVC-subsidie voor het „Centrum Humanistische Vorming“. Ook dit jaar was een amendement van PvdA-VVD-D66 nodig om de minister te dwingen de bijdrage met een ton omhoog te brengen, naar f 300.000.

Tot slot kan gemeld worden dat het hoofdbestuur de afgelopen periode weer gesprekken heeft gevoerd met

de „zuster“-organisaties Humanitas en De Vrije Gedachte. Naast plannen voor mogelijke samenwerking op een aantal punten, kregen vooral identiteitsgevoelige kwesties de aandacht. In dit verband gaan de diverse besturen gezamenlijk een notitie „aktieve pluriformiteit“ voorbereiden. (BB).

Honduras in Den Bosch

Op maandag 10 april om 20.00 uur zal Hester Foppen een lezing houden over het volksonderwijs in Honduras waar ook HIVOS een projekt heeft lopen. Plaats is de recreatiezaal van de Clockenweerde, Klokkenlaan 97 in Den Bosch-Noord.

Sie Dhian Ho in Winterswijk

Verschillen en overeenkomsten tussen islamitische en christelijke stromingen, dat is het onderwerp van een lezing die Sie Dhian Ho zal houden op zondag 16 april om 15.00 uur in De Berkhof, Waliensestraat 33 in Winterswijk.

Aids in Haarlem

Als u meer wilt weten over aids en over aids en humanisme, kunt u op dinsdag 11 april terecht op de thema-avond hierover. Er zullen drie gastsprekers zijn. Aanvang 20.00 uur in het NIVON-gebouw, Voorhelmstraat 3 in Haarlem.

Gezondheid als toeval in Utrecht

In april zal in Utrecht een cyclus van drie lezingen plaatsvinden over „Gezondheid als toeval?“ Het zijn drie pogingen om het verschijnsel ziekte te ontleden.

Op 24 april: Dr. R. van Wijk: De niet traditionele genees-

kunde in moleculair-biologisch perspectief.

Op 25 april: Dr. N. Nederbragt: Pathologie van zelfordende systemen.

Op 26 april: Prof. Dr. R.E. Balieux: Invloed van stress op het immuunsysteem.

De lezingen duren steeds van 12.30 tot 13.45 uur. Alle bijeenkomsten vinden plaats in de collegezaal Pathologie, Pasteurstraat 2 te Utrecht.

Kinderen krijgen in Den Haag

Woensdag 5 april houdt de jurist J.M. Polak een inleiding over „de wetgever en nieuwe vormen van kinderen krijgen en opvoeden“. De heer Polak is werkzaam bij de afdeling wetgeving van de Raad van State. Humanistisch geestelijk raadsvrouw Yvonne Orobio de Castro is op deze avond uitgenodigd om na de lezing mee te discussiëren. De avond vindt plaats in het Humanistisch Centrum, Laan Copes van Cattenburch 72 in Den Haag. Aanvang is 20.00 uur.

Kreatieve ochtend in Groningen

Op zondag 7 mei om 10.30 uur, wordt in het Humanistisch Centrum aan de W.A. Scholtenstraat 2 in Groningen een bijeenkomst gehouden die is gewijd aan het thema Kreativiteit. Maria Berghuis verschaft de aanwezigen materiaal, waarmee iedereen zijn of haar Kreativiteit kan tonen en zich zo kan presenteren. Dit kan leiden tot erkenning en tot waardering van anderen.

Regionale Vrouwendag

Individualisering van vrouwen, daar zit perspectief in! Dit nu is het thema van de vierde regionale vrouwen- dag die op zaterdag 22 april zal worden gehouden in Groningen. Deze zal plaatsvinden in het Humanistisch Centrum, W. A. Scholtenstraat 2. Bel: 050-128750.

HET HV GEBEUREN

Avontuurlijke jongerenweek in de Belgische Ardennen

Voor het derde achtereenvolgende jaar is er voor 13-17-jarigen een afwisselende en gezellige week in de Belgische Ardennen. Op het programma staat o.a.: kanoën, bergbeklimmen, grotten ontdekken en vlottenbouw.

Daarnaast zullen we o.a. een stad bezoeken, kampvuur maken en waarschijnlijk een speurtocht organiseren. Ervaring met deze activiteiten is echt niet noodzakelijk. Je moet er wel lol in hebben! Dit jaar verblijven we in Rendeux, in een ruim huis, pal aan de rivier de Ourthe. Beginners krijgen eerst les op rustig water, om ze bekend te maken met kano-technieken, de boot en het stromende water. Vervol-

gens zullen we op verschillende delen van de Ourthe gaan varen. In de buurt van het huis worden onder begeleiding van gidsen de technieken van het klimmen en het abseilen geleerd. Ook de grotten zullen we onder begeleiding van een gids ontdekken. Over de vlottenbouw vertellen we nu niet méér. Wel willen we vermelden dat het varen met deze vlotten geen extra risico's zal opleveren. De Ourthe is 's zomers een vrij rustige rivier.

Belangrijker dan al deze activiteiten is misschien wel, dat we een week lang met z'n allen veel goede momenten zullen delen.

Op 29 juli is Maastricht het centrale verzamelpunt. Van

daaruit gaan we in twee bus- sen naar Rendeux. Op de laatste dag wordt iedereen weer in Maastricht afgezet. De kosten voor deze week zullen f 365,- bedragen. Dit is inclusief het gebruik van materialen (kano's, helmen etc.), gidsen en vervoer v.v. Maastricht. Eventueel is er een kortingsregeling mogelijk. Het maximum aantal deelnemers bedraagt 34. Reageer dus bijtijds als je mee wilt!

Vraag vóór 15 mei de folder aan met informatie en opga- vebon bij: Hans Hartjes of Marie-Claire Schoordijk, He- zer-Enghweg 77, 3734 GP Den Dolder, tel.: 030-287409 of bij Gerrie de Bruin, Eikenlaan 28, 3828 BZ Hoogland, tel.: 033-801551.

Kreatief in Deventer

In Deventer komt een cursus waarin je kunt leren creatief te denken. De deelnemers oefenen met zelf ingebrachte problemen uit het dagelijks leven. Ze krijgen hints waar- mee je blokkades kunt over- winnen. Die hints doen een appèl op emoties en associa- tief denken. De oefeningen zijn te vinden in recente psy- chologische literatuur en handboeken over creatief denken. De cursus vindt plaats op vijf woensdagen: 19 april, 26 april en 3 mei, 10 mei en 17 mei van 20.00 uur tot 22.15 uur. Op de eerste avond beslis je of je verder mee doet. Kosten: f 80,-. 25% korting als je iemand mee neemt of HV-lid bent. Plaats: De Zeven Leeuwen, Singel- straat 31.

Ruimte & milieu in Amsterdam

Dinsdag 11 april houdt Mr. M.J. Barendrecht in het hu- manistische centrum aan de R. Vinkeleskade 64 in Am- sterdam een lezing over ruimte en milieu. De heer Ba- rendrecht is directeur Ruim- telijke Ordening van de Rijksplanologische Dienst. Aanvang: 20.00 uur

Arie den Broeder in Bussum

Op zondagochtend 16 april zal Arie den Broeder, die eind vorig jaar de Socrates- lezing hield over individualis- ering en solidariteit, hier nader op ingaan. Aanvang is 10.00 uur in hotel Jan Tabak in Bussum.

Kampeerweekend Jonge Humanisten

Van donderdag 4 mei tot en met zondag 7 mei organise- ren de Jonge Humanisten weer een kampeerweekend, dit jaar bij de Weerribben in NW-Overijssel, een schitter- natuurgebied met veel water. Het thema is dit keer kleur bekennen. Er zijn al veel ideeën en gekke plan- nen, neem daarom in ieder geval wel verkleedkleden mee, plus een oud laken. Een tent is niet noodzakelijk, slaapzak en eetgerei wel handig. Voor kookgerei wordt gezorgd, er wordt ge- meenschappelijk gekookt.

Kosten van dit weekend zijn f 57,50; als dat een probleem is, is reductie mogelijk. Geef je op voor deze kleurrijke da- gen door een kaartje te stu- ren naar het Humanistisch Verbond, Jonge Humanisten, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Of bel even: 030-318145 (Aria- ne de Brauw). Je kunt het be- drag overmaken op giro 197930 van het HV te Utrecht o.v.v. „Kampeerweekend“. Wil je meer weten, bel dan naar Anke (020-830411), Luc (08370-20050) of Jan (030-731691).

Bent (was) u een goed Nederlander?

Op zaterdag 15 april organi- sieren de Jonge Humanisten en het Humanistisch Studen- tenraadswerk Wageningen de themadag „Bent (was) u een goed Nederlander?“

De themadag vindt plaats in Hotel de Wereld te Wagenin- gen. De aanvang is 10.30 uur, einde om 17.00 uur. De kosten zijn f 5,- p.p., inklu- sief lunch, koffie, thee en in- formatiemap. Na de thema- dag wordt een gezamenlijke maaltijd gebruikt, waarvan de kosten niet hoger zullen zijn dan f 15,-. Leden kun- nen hun reiskosten vergoed krijgen.

Meld je aan door even te schrijven naar het sekreta- riaat Verenigingszaken van het HV Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Of bel 030-318145 (Ariane de Brauw - toestel 22) Je krijgt dan nadere informa- tie thuisgestuurd.

Van God los in Alkmaar

Op dinsdag 25 april om 20.00 uur spreekt de journalist Ma- rius Hofhuis over: „Van god los is niet niks“. Plaats is Wijkcentrum Overdie, Ruus-

Weekend volksmuziek in Bergen

Het gewest Noord-Holland organiseert op 22 en 23 april het traditionele gewestelijke weekend, dit keer in Het Zee- huis in Bergen.

Het thema is *volksmuziek* aan de hand van de werkvor- men muziek, dans en spel. Kinderen kunnen met het programma meedoen. Plaats is Het Zeehuis, Ver- spijkweg 5, Bergen aan Zee; aankomst tussen 13.30 en 14.00 uur.

Kosten: f 30,- (voor kinderen t/m 16 jaar gratis).

Meenemen: - twee lakens en een sloop (ook te huur), - brood voor zaterdagavond, - verkleedkleden, muziek- instrument.

Opgave en verdere informa- tie bij Eric Klever, Albertina Agnesstraat 16, 1814 MD Alk- maar, telefoon 072-11 20 53.

HET HV GEBEUREN

Studiedag over jongerenbeleid

Op zaterdag 22 april organiseert Het Jongerenplatform in samenwerking met de Jonge Humanisten een studiedag over een goed jongerenbeleid volgens de jongeren zelf. Omdat het in Nederland aan een goed beleid voor jongeren ontbreekt, zal een notitie worden opgesteld. De dag begint om 13.00 uur met een korte lezing van Mathilde van de Brink, voorzitter van de raad voor het jeugdbeleid. Na een discussie over o.a. economische zelfstandigheid, scholing, huisvesting en emancipatie is er een forum o.l.v. Dieuwertje Blok. Hierin zitten Margot Vliegendorp (PvdA), Dijkstal (2de Kamerlid VVD), Bert de Vries (2de Kamerlid CDA) en Gerda Verburg (voorzitter Jongerenplatform van CNV, FNV, CDJA, JOVD, D66, Js, PSP, PPR, LOBN, HV, Kinderrechtswinkel.) Om 16.00 uur is er een info-markt van jongerenorganisaties en tijdens de borrel speelt een swingende saxofoonband. Plaats is Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 in Utrecht. Opgave en inlichtingen: Walfred Haans (050-733445) en sekretariaat HV-verenigingswerk (030-318145).

Holisme in Zutphen

Emily de Leur zal op zondag 16 april een lezing houden over holisme en New Age in De Polbeek, Van Dorenborchstraat 1 in Zutphen. Aanvang 10.30 uur.

Feminisme in Sneek

Woensdag 19 april zal Margreet de Leeuw, functionaris voor de Vrouwengroep van het HV, de stelling verdedigen dat humanisme feminisme is. Het is een themadag van de plaatselijke geestelijke verzorging en het vrouwenwerk in het HV. Aanvang 14.30 uur.

Cabaretgroep Vallen en Opstaan, voor een avond boeiend amusement

De cabaretgroep *Vallen en Opstaan* bestaat uit elf enthousiaste mensen die een programma met afwisselend serieuze en luchtige liedjes en teksten ten gehore brengen. Zij brengen dit seizoen het programma *Dicht bij huis*, dat met een pauze van

een kwartier ongeveer twee uur duurt (maar korter kan ook).

De groep treedt belangeloos op, alleen de onkosten moeten worden vergoed: f 200,- plus voor een optreden buiten Amersfoort een

reiskostenvergoeding.

Wilt u deze cabaretgroep laten optreden op een afdelingsavond? Dan kunt u belten (ook voor meer informatie, met M. Wagener, tel.nr.: 033-942099; of schrijven: Herkehof 13, 3831 AM Leusden.

Film Afscheid te bestellen

Begin dit jaar zond de rtdienst van het Humanistisch Verbond de film „Afscheid“ uit. Er is veel belangstelling voor het ontroerende verslag van de laatste levensmaanden van Aleida Hartman. HV-leden en -organisaties kunnen de film op VHS-videoband bestellen voor f 45,-.

Ook de volgende series radioprogramma's kunt u op radiocassette bestellen: „De manipuleerbare mens“, vijf programma's over genetische manipulatie, prijs f 37,50;

„De macht en de media“, acht programma's over hoe onafhankelijk onze media zijn, prijs f 55,-;

Adios Pinochet, vijf programma's over de situatie in Chili na het referendum, prijs f 37,50.

Maak het bedrag over op gironummer 9449, t.n.v. Humanistisch Verbond, *Hilversum*. Vermeld u s.v.p. duidelijk welk programma of serie u wilt hebben.

Wetenschap in Wageningen

De heer H. Koningsveld houdt op donderdag 11 april een lezing over „levensbeschouwing en wetenschap“. Plaats is De Leeuwenborch, Hollandseweg 1 in Wageningen. Aanvang 20.00 uur.

Kampeerweekend rond Hemelvaartsdag

Een jaarlijks terugkerende activiteit in de afdeling Eindhoven is het kampeerweekend rond Hemelvaartsdag. Meestal zijn er zo'n 35 deelnemers, kinderen meegemeld. De laatste jaren is er ook deelname uit Den Bosch. Men is vrij om al of niet aan de spontaan opkomende activiteiten mee te doen. We denken dan aan gemeenschappelijk koffiedrinken, wandelen, enz.; alles uiteraard afhankelijk van het weer. In Schaijk, waar we de laatste jaren kamperen, is er echter als ontmoetingsruimte ook de beschikking over een grote tent. Bij droog weer is er 's avonds kampvuur. U bent van harte welkom! Nadere inlichtingen bij: fam. Wolferink, 040-519883.

Vluchtelingen in Zeist

Miep Geensen spreekt op zondag 16 april om 15.00 uur in de Grote Koppel (De Clomp 10 in Zesi Zeist) over vluchtelingenwerk.

Paranormaal in Groningen

Op zondag 9 april houdt de heer Nanninga van de vereniging Skepsis een lezing over paranormale verschijnselen. Aanvang 10.30 in het Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2 in Groningen.

Milieu-educatie in Amsterdam

Gery van Nieuwkoop is medewerkster van de Stichting Milieudefensie en houdt op

dinsdag 25 april een lezing over milieu edukatie. Wat kunt uzelf doen aan een beter milieu? Aanvang 20.00 uur, plaats: R. Vinkeleskade 64 in Amsterdam.

Spinoza in Rotterdam

Op zondagmorgen 16 april al prof. W.N.A. Klever een lezing houden over de politieke inzichten van Spinoza. Na een lunch gaat het naar het Spinozahuis in Den Haag (met het openbaar vervoer). Daarna wordt de tocht vervolgd naar Scheveningen waar u op de boulevard een verfrissing wordt aangeboden. Wilt u mee, meldt u dan aan voor het middagprogramma i.v.m. het aanvragen van een groepskaart: tel.nrs. 010-4664987 of 010-4703811. Kosten zijn f 12,50 p/p, kinderen f 7,50.

Wilt u dat uw activiteit in deze rubriek wordt aangekondigd? Stuur dan de volledige tekst voor de 15de van de maand naar de redactie van de *Humanist*. Tijdige toezending maakt plaatsing waarschijnlijk (maar is geen garantie).

STICHTING VERPLEEGHUIZEN VOOR DE ZAA NSTREEK TE ZAA NSTAD

De Noordse Balk WORMERVEER**Oostergouw** ZAANDAM

De Stichting Verpleeghuizen voor de Zaanstreek bestaat uit een tweetal verpleeghuizen, te weten het verpleeghuis Oostergouw te Zaandam met 295 bedden (waarvan 171 psychogeriatrisch) en het verpleeghuis De Noordse Balk te Wormerveer met 120 somatische bedden en een dependance met 30 psychogeriatrische bedden.

Bij de dienst geestelijke zorg ontstaat een vacature voor een

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSMAN/VROUW VOOR 24 UUR PER WEEK

De dienst geestelijke zorg wordt gevormd door een Nederlands Hervormd predikant, een Rooms-Katholiek pastor en een humanistisch geestelijk raadsman/vrouw.

De D.G.Z. ressorteert onder de geneesheer-direkteur.

De werkzaamheden zullen bestaan uit:

- het leveren van een bijdrage aan de geestelijke verzorging ten dienste van bewoners/patiënten en hun familie,
- het verder meewerken aan de integratie van de geestelijke verzorging in het verpleeghuis,
- het leveren van een bijdrage aan de optimalisering van het woon- en leefklimaat,
- het verzorgen van de lessen levensbeschouwelijke oriëntatie van de opleiding ziekenverzorging, in samenwerking met het team.

Gevraagd wordt:

- een (nagenoeg) afgeronde opleiding aan het Humanistisch Opleidingsinstituut,
- bereidheid tot samenwerking in teamverband met de collega's geestelijke verzorgers,
- bereidheid zich in de belevingswereld van dementerende mensen te verdiepen en gevoeligheid voor de problemen die nabije relaties van dementerenden kunnen hebben,
- bij voorkeur werkervaring in een verpleeghuis.

Aanstelling geschiedt in overleg met het Humanistisch Verbond. De C.A.O. voor het ziekenhuiswezen is van toepassing. De functie is op basis van de Functie Waardering Gezondheidszorg ingedeeld in funktiegroep 60.

Uw schriftelijke sollicitatie kunt u richten aan de afdeling personeelszaken, Verpleeghuis Oostergouw, Kon. Julianaweg 10 1502 DZ Zaandam.

(Advertentie)

HUMANISTISCH VERBOND

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond roept sollicitanten op voor de vakature van

RAADSMAN/RAADSVROUW

bij de Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht. Deze funktionaris wordt op voordracht van het Humanistisch Verbond benoemd door de Minister van Defensie. Genoemde dienst telt momenteel 31 raadslieden, waarvan er 27 werken in rayons verspreid over Nederland en West-Duitsland en 4 in Zeist (Bureau Hoofdraadsman en vormingscentrum Coornherthuis).

Taak:

- a) individuele begeleiding in het persoonlijke vlak;
- b) vormingswerk met groepen in de zgn. GV-uren en in het vormingscentrum;
- c) voorwaardenscheppend werk in het structurele vlak, veelal voortvloeiend uit a en b en o.m. plaatsvindend in multidisciplinaire overlegorganen.

Vereisten:

- humanistische levensovertuiging;
- leeftijd van plm. 30 t/m 39 jaar (deze laatste grens is een eis van Defensie i.v.m. leeftijdsontslag bij 55 jaar);
- een gerijpte persoonlijkheid voor dit veeleisende werk. Daarbij gaat de voorkeur uit naar mensen van academisch of daarmee vergelijkbaar niveau en een aantoonbare beroepservaring in vormingswerk en de omgang met mensen in knelsituaties;
- goede mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid;
- organisatorische kwaliteiten;
- incasseringsvermogen;
- bereidheid tot standplaatswisseling;
- bezit van, of bereidheid tot studie voor het diploma geestelijke verzorger van het Humanistisch Opleidingsinstituut te Utrecht;
- bezit van rijbewijs;
- goede gezondheid.

Salariëring: volgens Rijksregeling. **Indiensttreding:** zodra dit mogelijk is.

Een informatiepakket is te verkrijgen bij het Bureau Hoofdraadsman op onderstaand adres.

Sollicitaties (bij voorkeur getypt) dienen een curriculum vitae te bevatten en een persoonlijke motivering m.b.t. het werk als humanistisch geestelijk verzorger bij de krijgsmacht. Zij kunnen tot uiterlijk 17 april a.s. worden gezonden aan de Sollicitatiecommissie t.a.v. de hoofdraadsman drs. K.S. Roza, bureau Hoofdraadsman, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel: 03404-14436.